

Op goed geluk

Afrikaanse studentmigranten in Madrid

Melanie Reedijk 2011

Op goed geluk

Afrikaanse studentmigranten in Madrid

**Masterthesis van de Master Culturele Antropologie:
Multiculturalisme in vergelijkend perspectief**

Naam: Melanie Reedijk

Studentnummer: 3490513

Datum: 15 augustus 2011

Instelling: Universiteit Utrecht

Begeleider: Sofie Smeets

Op de voorkant staat een afbeelding van de gemeente Harenkarspel.

Voorwoord

In de zomer van 2009 ben ik op vakantie geweest naar Tunesië. Hier kwam ik in contact met een jonge Tunesier genaamd Bassem die er van droomde om in Europa te studeren. Hij vertelde mij dat een westers diploma voor hem een mogelijkheid zou zijn om hogerop te komen en om te ontsnappen aan het leven dat hij nu leidde. Hij was niet arm, maar hij wilde wel graag meer verdienen en het iets breder hebben dan hij nu had. Volgen hem was een studie in Frankrijk de enige manier om zijn toekomst te verbeteren. Na de zomer begon mijn Masterstudie ‘Multiculturalisme in vergelijkend perspectief’ en zag ik veel documentaires over jonge Afrikanen die er alles voor deden om naar Europa te kunnen gaan. Vandaar dat ik heb besloten om het onderzoek voor mijn afstudeerscriptie te doen onder jonge Afrikanen die zijn gemigreerd naar Europa om daar te gaan studeren.

Mijn onderzoek heb ik verricht in Madrid onder verschillende openhartige studenten. Aan het begin van mijn scriptie wil ik deze informanten bedanken. Ondanks dat zij het erg druk hadden met hun studie konden ze toch altijd weer een moment vinden om met mij af te kunnen spreken. Daarnaast wil ik mijn vriendinnen Eva, Marijke en Mandy bedanken en natuurlijk mijn vriend Erwin, omdat zij mij zijn blijven steunen en mij hebben geholpen met mijn onderzoek. Eigenlijk gaat mijn dank uit naar een ieder die mij heeft bijgestaan tijdens mijn veldwerk en het tot stand komen van mijn scriptie. Ik zal niet altijd de makkelijkste geweest zijn.

Uiteraard wil ik ook mijn begeleidster Sofie bedanken voor haar kritische blik en feedback.

Melanie Reedijk

Augustus 2011

Inhoudsopgave

1	HET BELOOFDE LAND	5
1.1	Methodologische verantwoording	6
1.2	Ontwikkeling in educatie	7
1.3	Over de grenzen	9
1.4	Verschil in bewegingsvrijheid	10
1.5	Fort Europa	11
1.6	Verandering in natie en staat	12
1.7	Opbouw scriptie	14
2	LEVEN IN HET HERKOMSTLAND	15
2.1	Redenen voor migratie van de studentmigranten	17
2.2	Het motto is studeren	20
2.3	Schipper mag ik overvaren..?	21
3	DROMEN OVER DE ANDER	26
3.1	Gouden bergen	30
3.2	Er niet bij horen	32
3.4	Het zwarte lichaam	34
3.5	Angst	37
3.6	Economische crisis	38
4	OOST, WEST, THUIS, BEST	40
4.1	Gevoelens van thuis	42
4.2	Een familie van vrienden	44
4.3	Een lijntje met thuis	46
4.4	Wat niet weet, wat niet deert	48
4.5	Retourtje	50
4.6	Remittances	51
4.7	Een zonnige toekomst	53
	CONCLUSIE	56
	LITERATUUR	60

1 Het beloofde land

“Ik wil gewoon aan mijn toekomst werken. En de enige manier waarop ik een goed leven voor de toekomst kan realiseren is door educatie. In Madrid kan ik een goed diploma behalen en daarmee kan ik later een goede baan verkrijgen. Dat is het enige waar ik mee bezig ben op dit moment. Het behalen van een goed diploma en zo werken aan mijn toekomst. Niets anders doet er voor nu toe.”¹ Dit is wat Felicien, een jonge man van 27 jaar, mij als antwoord geeft op de vraag waarom hij naar Madrid is gekomen om te studeren. In 2009 komt Felicien vol hoop en dromen vanuit Ivoorkust naar Madrid. Doordat hij goede cijfers had behaald op zijn vorige universiteit kwam hij in aanmerking voor een beurs. Hij koos er voor om met deze beurs naar Madrid te komen. Voor het eerst in zijn leven kwam Felicien zonder zijn familie in een land dat hij niet kende. Hij had er wel veel over gelezen en gehoord, maar de werkelijkheid vroeg toch even wat aanpassingsvermogen. Gelukkig vond hij op zijn universiteit al snel vrienden en bevalt het studeren hem goed. Felicien is één van de weinige studenten uit Ivoorkust die het is gelukt om via een beurs in Madrid te kunnen studeren.

Met mijn onderzoek ben ik de drijfveren, verwachtingen en de positie van Afrikaanse studenten in Madrid gaan onderzoeken. Als hoofdstad van Spanje heeft Madrid een grote aantrekkingskracht op migranten. De meeste studies die op internationale studenten gericht zijn, zoals onder andere die van Pedersen (1991) en Pruitt (1978) hebben, de studentmigranten over het algemeen gezien als een homogene groep. Met mijn onderzoek wil ik laten zien dat niet iedere gemigreerde student hetzelfde is. Met mijn onderzoek focus ik op één groep, de Afrikaanse studenten, waarmee ik hoop een bijdrage te leveren aan het debat over migranten en daarbinnen over studentmigranten. Afrikaanse studenten zijn nog niet vaak als onderzoekspopulatie opgenomen.

Ten eerste wilde ik met mijn onderzoek achterhalen wat deze jonge Afrikaanse individuen beweegt om naar Madrid te migreren. Ten tweede wilde ik onderzoeken wat de rol van verbeelding op het migratieproces is. Tevens wilde ik de relatie onderzoeken die de studentmigranten op dit moment met het herkomstland hebben. Tot slot wilde ik meer te weten komen over hoe hun toekomstverwachtingen op dit moment zijn. Als rode draad in mijn scriptie wil ik een duidelijker beeld geven over de mate van discriminatie jegens de

---

¹ Gesprek met Felicien, 12 februari 2011

Afrikaanse student en welke rol mijn informanten hier zelf in spelen. Dit doe ik aan de hand van het beschrijven van de verwachtingen, doelstellingen en het contact dat de Afrikaanse studenten hebben met thuis, andere studenten en de Madrilenen.

Voor het beantwoorden van de vragen voor mijn onderzoek, heb ik de volgende hoofdvraag opgesteld: *In hoeverre zijn de verwachtingen en doelstellingen die Afrikanen tussen de 20 en 35 jaar hadden van Madrid uitgekomen zodra zij er naar toe zijn gemigreerd en hoe is nu hun verwachting van de toekomst en de relatie met het herkomstland?*

1.1 Methodologische verantwoording

In dit onderzoek richt ik me op het *emic* perspectief van de studentmigranten. Wat inhoudt dat ik mijn onderzoek verricht vanuit het oogpunt van de studentmigranten. In deze thesis gebruik ik studentmigranten of Afrikaanse studenten om mijn onderzoeksgroep aan te duiden. Al mijn informanten zijn transnationale migranten, zij passeren namelijk voor een langere tijdsperiode nationale grenzen. Mijn informanten zijn afkomstig uit Senegal, Ivoorkust, Mauritanië, Marokko en Nigeria. Het zijn allen Afrikaanse studenten tussen de 25 en 31 jaar oud. Onder hen zijn twee vrouwen. Het feit dat er maar twee Afrikaanse vrouwen als informanten in mijn onderzoek naar voren komen, kan verklaard worden aan de hand van het feit dat er maar weinig Afrikaanse vrouwen in Madrid studeren (Reher & Requena, 2009). De meeste vrouwen op het Afrikaanse continent trouwen vroeg of moeten voor hun familie en het huishouden zorgen. Dit heeft tot gevolg dat ze geen studie volgen (Reher & Requena, 2009).

De studietijd van mijn informanten in Madrid varieert van één tot meer dan vier jaar. De studentmigranten zijn allemaal in Madrid gekomen met een beurs. Zij hebben hiervoor veel moeite moeten doen, maar hiermee hopen zij hun doelen te kunnen verwezenlijken.

Al mijn informanten zien hun verblijf in Madrid als tijdelijk. Veel van de studentmigranten kijken er nu al naar uit om terug te gaan naar het land van herkomst. De meesten kijken dan ook uit naar de dag waarop zij hun diploma behalen en hun dromen verder kunnen verwezenlijken. De studentmigranten zijn allemaal in het bezit van geldige verblijfsdocumenten.

Mijn onderzoek werd verricht daar waar de studentmigranten waren. Dit houdt in dat ik binnen Madrid mijn onderzoeklocatie niet duidelijk heb gemarkeerd, maar aan dezelfde activiteiten mee deed als mijn informanten. Op deze manier kon ik het beste de leefsituatie

van mijn informanten onderzoeken. De ‘Universidad Complutense Madrid’, waar de door mij benaderde studenten op zitten, is gevestigd in het noorden van de stad Madrid in de wijk Moncloa. Hier zijn ook veel anderen universiteiten gevestigd. Door verschillende universiteiten af te gaan ben ik in contact gekomen met mijn informanten.

Mijn data heb ik door verschillende kwalitatieve onderzoeksmethoden verkregen. De door mij meest gehanteerde methode is participerende observatie. Deze paste ik toe tijdens verscheidene activiteiten. Zo ben ik onder andere met mijn informanten gaan lunchen op hun campus, zijn we naar het park geweest en ben ik met hen uitgegaan. Door deze manier van onderzoeken heb ik veel over de levens van mijn informanten in Madrid ontdekt en heb ik veel informatie uit verschillende gesprekken met hen verkregen. Naast deze onderzoeksmethode heb ik ook gebruik gemaakt van semi-gestructureerde interviews. Hierdoor kon ik wat explicieter in mijn vraagstelling zijn. Tijdens mijn onderzoek heb ik regelmatig gebruik gemaakt van een voicerecorder. Daarnaast heb ik ook via de moderne mediakanalen met mijn informanten gesproken. Zo sprak ik met hen op Skype² en Facebook³. Ik heb ook veel met mijn informanten ge-e-mailed. Op deze manier hielden zij mij op de hoogte van hun dagbesteding en konden we afspraken maken voor nieuwe ontmoetingen. Al mijn informanten heb ik op de hoogte gebracht van mijn rol als onderzoeker. Zij waren dus op de hoogte van het feit dat ik ieder gesprek, of ze nou via mediakanalen gingen of niet, kon gebruiken voor mijn onderzoek. Al mijn informanten zijn hiermee akkoord gegaan. Het feit dat ik in Marokko en Tunesië ben geweest zorgde ervoor dat een aantal van mijn informanten al snel enthousiast over mij werden en me graag meer wilde vertellen over hun continent. Dit was een positieve uitwerking die ik van tevoren niet had verwacht. In de volgende paragrafen zal ik kort ingaan op belangrijke concepten en perspectieven die betrekking hebben op mijn onderzoek.

1.2 Ontwikkeling in educatie

De afgelopen jaren heeft er een enorme toename van studentmigranten in onder andere Spanje plaatsgevonden. In 2001 waren er 50.000 immigranten die studeerden in Spanje. Rond 2005-2006 waren er meer dan een half miljoen studerende immigranten in Spanje (IOM, 2008). Onder dit hoge aantal studentmigranten zitten ook veel studenten uit Afrikaanse landen. In

---

² Skype is een gratis programma waarmee je overal ter wereld gratis kunt bellen.

³ Facebook is een sociaal netwerk die verschillende mensen met elkaar in contact brengt op internet.
<http://www.facebook.com>.

2008 was 20 procent van het totale aantal studentmigranten afkomstig uit het Afrikaanse continent (IOM, 2008).

Het concept studentmigranten is een concept dat nog niet erg lang bestaat. Vroeger was het migreren voor een studie minder van toepassing dan heden ten dage. De mondialisering heeft voor een omslag gezorgd wanneer het over scholing gaat. Onder invloed van de industriële revolutie van begin 18^e eeuw zijn gemeenschappen veranderd van een agrarische- naar een geïndustrialiseerde maatschappij (Gellner, 2007). In de agrarische samenleving werd kennis overgedragen van vader op zoon, wat ook wel artisenale kennis wordt genoemd (Gellner, 2007). Maar door intensivering en mechanisering van arbeid en mobiliteit ontstond vraag naar andere kennis. Doordat mensen van beroep veranderde en mobiliteit toenam kwam er meer contact met andere mensen. Mensen moesten machines gaan bedienen en daarvoor moesten zij leren lezen en schrijven (Gellner, 2007). Ook moest er voor een betere communicatie, een algemene taal gesproken worden. Om deze redenen werd er in de industriële samenleving een centraal onderwijssysteem ontwikkeld en vond er een vermenging plaats tussen de *high culture* en de *low culture* (Gellner, 2007). Onder de *high culture* vallen de adel en elite en onder de *low culture* vallen de arbeiders en de boeren. Beiden culturen leerden door dit centrale onderwijssysteem lezen en schrijven en er ontstond een andere hiërarchie. Het centrale educatiesysteem droeg, samen met de unificatie van taal, bij aan de homogenisering van de samenleving. Op deze manier konden mensen meekomen met de veranderingen die de industriële revolutie met zich mee bracht.

Om de veranderingen bij te houden die door de industriële revolutie zijn ontstaan op onder andere wetenschappelijk gebied, is ook in de huidige samenleving een goede educatie een pre. Mensen moeten namelijk om mee te kunnen draaien in de geïndustrialiseerde maatschappij onderling uitwisselbaar worden (Gellner, 2007). Uitwisselbaarheid kan ontstaan door gemonopoliseerde en universele educatie (Gellner, 2007). Een groot gedeelte van de wereld is nu op een niveau gekomen waarbij een individu zonder een basiseducatie niet langer mee kan doen in de economie van vandaag. Deze basisgedachte zorgt ervoor dat scholing op universitair niveau steeds belangrijker wordt. Zonder een goede educatie is het moeilijk om mee te kunnen varen op de groei en verbetering in de wereld (Gellner, 2007). Naast dat de industriële revolutie ervoor heeft gezorgd dat een goede educatie belangrijk is zijn er nog meer veranderingen opgetreden.

1.3 Over de grenzen

Door de veranderingen die er zijn opgetreden sinds de industrialisatie is er in de Nieuwe Wereldorde waarin we nu leven steeds meer sprake van interconnectie, transnationaliteit en mobiliteit (Levitt, 2001). Dat de afstand tussen verschillende landen kleiner wordt komt onder andere door nieuwe transport- en communicatietechnologieën (Levitt, 2001). Er is hierdoor een versnelling van kapitaal-, goederen-, mensen-, beelden- en stromen van ideeën (Inda & Rosaldo, 2008:4-5). Daarmee overstijgen sociale-, culturele-, economische- en politieke praktijken en processen vaak de grenzen van de natiestaat (Inda & Rosaldo, 2008:29). Mensen over de hele wereld staan hierdoor in contact met elkaar. De wereld lijkt een mondiaal dorp (Inda & Rosaldo, 2008:29). Tussen Spanje en het Afrikaanse continent is dit niet anders.

De studentmigranten beschikten voor hun migratie naar Spanje door de verbeterde informatie en communicatietechnologie over veel informatie over Europa en dus ook over Spanje (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008). Door massamedia en het constante contact met familie en vrienden in het bestemmingsland werden de studentmigranten zich bewuster van het leven in andere landen. De studentmigranten wilden deelnemen aan het leven in Europa, omdat zij door alle verkregen informatie een beeld van Europa in hun hoofd hadden gevormd van een gebied dat in hun ogen perfect leek om te leven.

Mijn informanten zagen Europa dan ook als hun grote toekomstdroom. Europa was in hun hoofd de manier om hun levensstandaard te verbeteren. *“Europa is de enige manier om verder te komen in het leven.”*⁴ Dit citaat laat de noodzaak van migratie zien die Abdou ervaarde. Met hun migratieproject dachten mijn informanten in Madrid al hun doelen te verwezenlijken en de verwachtingen van Madrid waren hoog. Verwachtingen van Madrid speelden dan ook een belangrijke rol bij de keuze om te migreren. Verschillende studenten vertelden dat ze hoge verwachtingen hadden van hun studie in Spanje, zoals bijvoorbeeld Naroua: *“Ik keek uit naar de dag dat ik naar Europa kon komen.”*⁵ Met dit citaat laat ik zien dat Naroua niet kon wachten tot zijn nieuwe leven in Europa begon en dat hij veel van de mogelijkheden in Europa verwachtte. Niet alleen Naroua maar ook veel andere mensen kwamen in beweging nadat zij overspoeld waren door informatie van plekken waar het leven beter zou kunnen zijn. Maar zoals uit de volgende paragraaf blijkt, is het niet voor iedereen even gemakkelijk om ook werkelijk naar verbeelde plekken af te reizen.

---

⁴ Informeel gesprek Abdou 25 februari 2011

⁵ Interview Naroua 27 februari 2011

1.4 Verschil in bewegingsvrijheid

Mensen krijgen door alle verkregen informatie een steeds beter beeld van andere plekken en komen in beweging. Er kan virtueel en fysiek door mensen bewogen worden. Helaas wordt niet voor iedereen de wereld kleiner (Inda & Rosaldo, 2008). Mondialisering heeft een ongelijke verdeling waardoor niet elk mens dezelfde bewegingsvrijheid heeft. Bauman (1998) spreekt als het over mobiliteit gaat, over *toeristen* en *vagabonds*.

Toeristen hebben politieke en economische bronnen waardoor ze over de hele wereld kunnen reizen (Inda & Rosaldo, 2008). Mondialisering betekent zo voor de *toerist* een nieuwe vrijheid, waarbij hij kan gaan en staan waar hij wil, en daardoor de positieve zaken van verschillende plekken kan meenemen. Terwijl het voor de *vagabond* een ongewenst lot betekent, omdat hij bijvoorbeeld te weinig geld heeft voor een vliegticket. Onder andere hierdoor worden zij beperkt in hun beweegruimte en verplaatsen zich alleen als zij gedwongen worden door beperkingen in het herkomstland, zoals bijvoorbeeld gewapende conflicten of natuurrampen. Volgens Bauman (1998:69-76) is mobiliteit daarom de nieuwe stratificerende factor in de wereld.

Waar vroeger klasse, geld en status de stratificerende factoren waren, is het nu de mate van mobiliteit die bepaalt waar iemand op de sociale ladder staat. Je hebt de *toeristen* die van de mondialisering profiteren en de *vagabonds* die in een gemarginaliseerde positie zitten (Bauman, 1998). Hierbij wordt niet uitgegaan van de natiestaat waar een individu aan toe behoort, maar van de sociale positie van individuen. Wanneer een individu een lage positie heeft op de sociale ladder kunnen ze worden uitgesloten. Wanneer zij vervolgens hun sociale positie niet kunnen verbeteren, komen zij in hun sociale positie vast te zitten (Bauman, 1998). Sommige minder begiftigde Afrikanen kunnen zich bijvoorbeeld alleen binnen omliggende Afrikaanse landen verplaatsen (continentale migratie) terwijl beter bedeelde Afrikanen, zoals mijn informanten, zich kunnen verplaatsen naar andere continenten om daar te gaan werken of een studie te gaan volgen. Het is belangrijk om het verschil in mate van mobiliteit te laten zien, omdat dit laat zien in welke mate mijn informanten zich vrijwillig verplaatsten en in welke mate er sprake was van vrijheid om te kiezen (Bauman, 1998:86). In mijn onderzoek komt naar voren dat mijn informanten er zelf voor hebben gekozen om een studie te gaan volgen in Madrid om zo hun sociaal-economische positie te verbeteren. Echter gezien de beperkte mogelijkheden in hun herkomstland, zagen de studentmigranten zich genoodzaakt hun geluk in Europa te beproeven. In hoofdstuk drie ga ik hier verder op in.

1.5 Fort Europa

Naast dat mondialisering een verschil in bewegingsvrijheid tussen de *toeristen* en de *vagabonds* bevordert, zorgt het ook voor uitsluiting. Het is voor de *vagabonds* die uit het Afrikaanse continent komen moeilijker om de Europese Unie in te komen. *Vagabonds* hebben vaak moeite aan de grenzen van Fort Europa om toegelaten te worden. Zij worden dan ook veelvuldig niet toegelaten, terwijl de *toerist* zo mag doorlopen (Eriksen, 2002). Fort Europa staat alleen open voor *toeristen* en sluit mensen van de tweede wereld (niet westerse landen) af (Eriksen, 2002). Fort Europa trekt zijn grenzen op als een verzet tegen een heterogene samenleving. Voor inwoners van de tweede wereld worden muren gevormd om migratie te kunnen controleren en beperken. Op die manier wordt de afstand tussen *the west en the rest* vergroot (Bauman, 1998). Door het optrekken van de grenzen van de natiestaat worden mensen buiten de natiestaat minder mobiel en uitgesloten.

De afgelopen jaren zijn de grenzen van Fort Europa verder dichtgetimmerd. Naast dat de Middellandse Zee die Europa van het Afrikaanse continent scheidt streng bewaakt wordt, is het nu ook de bedoeling dat mensen die naar Europa afreizen hun vingerafdruk af moeten staan (Haas, 2007). Ondanks de steeds strenger wordende eisen willen veel jongeren uit minder ontwikkelde Afrikaanse landen naar Europa afreizen. Uit onderzoek van de (2008) blijkt dat de Afrikaanse migranten één van de drie grootste groepen zijn die naar Spanje migreren. Steeds meer immigranten uit landen zoals Libië, Marokko en Senegal steken de zee over om naar Spanje te komen (Haas, 2007). Hier zijn verschillende redenen voor. Ten eerste is een hachelijke positie een katalysator om het geluk op een andere plek te gaan zoeken. Veel Afrikaanse jongeren vluchten voor de gewapende conflicten die in hun land plaatsvinden (Espiritu, 2003), zoals de op dit moment gewapende conflicten in Libië.

Ten tweede worden huis en land ook verlaten omwille van ecologische rampen (Ghorashi, 2003). Onder andere de verzinking van land in zee aan de kust van Noord-Afrika zorgt ervoor dat veel Noord-Afrikanen willen vluchten.

Ten derde kan men willen vluchten van vervolging en onderdrukking die politiek of religieus geïnstigeerd zijn (Ghorashi, 2003). Er zijn bijvoorbeeld vrouwen uit Mauritanië die niet mogen studeren en daarom naar Europa migreren.⁶

Ten vierde zijn er ook sociaal economische redenen, zoals het genereren van welvaart door onderwijs te gaan volgen in Europa (Andrijasevic, 2004). Veel Afrikaanse jongeren zijn

---

⁶ The world bank.

<http://siteresources.worldbank.org/INTPRH/Resources/3763741282255445143/Mauritania52411web.pdf> 12-07-2011.

op zoek naar ander werk of ze willen relaties opbouwen met andere mensen dan uit hun bestaande sociale groep (Andrijasevic, 2004). Abdou is een voorbeeld van een migrant die op zoek is naar ander werk. Hij heeft al een goede baan als vertaler in Senegal, maar door middel van een master studie 'Translation' wil hij een baan vinden in een hoger segment.

Tot slot zijn er ook persoonlijke motieven. Migreren kan een manier zijn om onafhankelijkheid (van de familie) te creëren of om erkenning en respect voor zichzelf of de familie te (her)winnen (Andrijasevic, 2004). De migratie van non-Europeanen naar Europa brengt echter een aantal problemen met zich mee.

1.6 Verandering in natie en staat

De beweging van mensen is niet alleen door migratie, maar ook door zakenreizen, internationale conferenties en toerisme gegroeid. Door de veranderingen die er door menging van mensen en ideeën plaatsvinden ontstaan er implicaties op het concept van de natiestaat (Gellner, 2007).

De natiestaat is ontstaan uit politieke principes. De staat en natie lijken samen te komen in het nationalisme, terwijl het twee losstaande verschijnselen zijn. Een staat is een orgaan in de gedaante van een centraal politiek gezag die het alleenrecht heeft op geweld, om zo de samenleving op orde te houden (Gellner, 2007:3). Met het nationalisme kwam de natie op. De notie van de natie is dat individuen een groep vormen om het op die manier mogelijk te maken om zich met elkaar te kunnen identificeren. Voor het voortbestaan van de natiestaat moet de cultuur van de heersers overeenkomen met die van de ingezetenen. Het uitgangspunt hierbij is homogeniteit, iedereen moet gelijk worden. Mensen die onderdeel zijn van een natiestaat identificeren zich alleen met de leden binnen deze natiestaat. Deze groepsvorming zorgt ervoor dat er een politieke legitimiteit lijkt te zijn (Gellner, 2007:55). De taak van de staat is om de homogeniteit van de natiestaat te behouden door een gedeelde culturele identiteit (Gellner, 2007:64). Een culturele identiteit is de verbondenheid binnen een groep die wordt gedeeld door mensen in een gemeenschap (Verkuyten, 1998). Een gezamenlijke identiteit zorgt dat mensen weten bij welke groep zij behoren. De culturele identiteit is beweeglijk en verandert als effect op maatschappelijke omstandigheden. Maar er is ook een zekere mate van stabiliteit die wordt bewerkstelligd door een aantal kernwaarden die worden doorgegeven via onderwijs en media. Een gemeenschappelijke taal, godsdienst en geschiedenis zijn een aantal kernwaarden waar een culturele identiteit aan moet voldoen om

stabiliteit te kunnen vormen (Verkuyten, 1998). De culturele identiteit van een groep komt naar voren in officiële symboliek, overheid en wetgeving (Verkuyten, 1998).

Maar één volk en één land is door de constante beweging van mensen steeds moeilijker te bewerkstelligen. Er kan niet meer vanuit worden gegaan dat een natiestaat bestaat uit een homogene bevolkingssamenstelling. Er is een spanning tussen de natiestaat met nadruk op de homogene identiteit en de mondiale wereld van mobiliteit van personen, geld en goederen. Hier komt ook de spanning in het Europese politieke debat over migratie uit voort. Een reden is volgens Eriksen (2002) dat de natiestaat een historisch product is, dat niet meer past in de huidige mondialiseringsprocessen. In de tijd van de agrarische maatschappij was het duidelijk dat je bij een groep hoorde en welke groep dit dan was. In de tijd waarin we nu leven is dit niet meer het geval. De staat krijgt hierdoor steeds moeilijker grip op het idee van nationaliteit (Eriksen, 2002).

Mensen met een andere identiteit en cultuur worden als vijandig gezien, omdat zij het nationalisme zouden aantasten (Gellner, 2007). Mensen hebben het gevoel dat hun identiteit wordt bedreigd door onder andere de verandering van het straatbeeld; mensen dragen andere kleding, er komen nieuwe winkels en supermarkten, maar ook zijn er nieuwe geuren. Hierdoor is het moeilijker voor mensen om vast te houden aan hun eigen identiteit en ontstaat er antipathie tegen verandering. Verschillen worden daarom meer benadrukt dan overeenkomsten (Verkuyten, 1998).

Door de nadruk te leggen op de eigen cultuur worden mensen in- en uitgesloten. Op die manier wordt er een bepaalde superieure plek ingenomen. Dit proces van *othering* is een sociaal proces waarbij mensen hun afzonderlijke identiteit afzetten tegen die van de Ander (Wimmer, 2002). Er wordt hierbinnen onderscheid gemaakt tussen ‘wij’ en ‘zij’. Deze benadering van de Ander leidt er toe dat de etnische groepen die uitgesloten worden zich nog meer terug trekken in hun eigen etnische groep. Vele migratiepopulaties zijn genoodzaakt om omgevingen te creëren van veiligheid en vertrouwen ongeacht de natiestaat waarin ze leven, waarbij ze eigenlijk kleine minderheden creëren met een distinctieve identiteit (Eriksen, 2002). Dit doen zij omdat het moeilijk is om gezamenlijk te leven in een samenleving waarin er één dominerende nationale cultuur bestaat die verschilt van de vele migrantenculturen.

Uit diverse gesprekken met mijn onderzoeksgroep is gebleken dat de uitsluiting ook door hen ervaren werd. Mijn informanten blijken te maken te hebben met verwijten, stigma's en discriminerende uitspraken. In de publieke ruimte spraken de Madrilenen en de studentmigranten over elkaar als de Ander. Mijn informanten voelden zich uitgesloten. Dat de

vorming van de natiestaat onderdeel is van deze gevoelens van uitsluiting komt in deze paragraaf naar voren. Tijdens mijn onderzoek vroeg ik me af welke rol mijn informanten zelf binnen het probleem van uitsluiting hebben. Gedurende deze onderzoeksuitwerking komt de rol van mijn informanten binnen het debat van uitsluiting naar voren. Ik wil aantonen dat het voortdurende contact met het herkomstland, het sociale netwerk in Madrid en de korte verblijven in het herkomstland een effect hebben op de mate waarin mijn informanten zich uitgesloten voelen.

1.7 Opbouw scriptie

In deze scriptie koppel ik mijn empirische onderzoek aan zoveel mogelijk verschillende theorieën, zoals onder andere die van Bauman (1998) en Wimmer (2002). Al de voorbij komende onderwerpen zullen worden geïllustreerd met de informatie die ik van mijn informanten heb verkregen. In hoofdstuk 2 begin ik met het beschrijven van de leefsituatie van mijn informanten in hun herkomstland. Vervolgens zet ik uiteen wat de redenen waren voor mijn informanten om te migreren naar Madrid. Hierbij bespreek ik ook uitvoerig wat de studentmigranten ervoor over moeten hebben om te kunnen studeren in Europa. Zo geef ik een beschrijving van eisen waaraan niet Europese Unie leden moet voldoen voor zij in een land als Spanje mogen studeren. Vervolgens zal ik in hoofdstuk 3 ingaan op de mate waarin verbeelding effect heeft gehad op de verwachtingen van mijn informanten over Europa en daarmee Spanje. Hierbij bespreek ik of deze verwachtingen uit zijn gekomen. Tevens komt de mate van insluiting hierbij naar voren. In hoofdstuk 4 ga ik in op de gevoelens van *home* en *belonging* die mijn informanten ervaren nu zij in Madrid zijn. Dit wordt gevolgd door een bespreking van het sociale netwerk van mijn informanten en de daarbij komende transnationale activiteiten. In dit hoofdstuk worden ook de toekomstplannen van mijn informanten besproken. Tot slot worden mijn bevindingen kort en bondig beschreven in de conclusie.

Dit hoofdstuk laat zien waarom mijn informanten zijn gemigreerd naar Europa en wat zij hiervoor hebben moeten doen. Ten eerste zal ik beschrijven hoe het leven in de herkomstlanden van mijn informanten er uit zag. In paragraaf 2.1 geef ik een weergave van de redenen voor studentmigranten om te migreren. In paragraaf 2.2 is één migratiereden, een studie in Europa, verder uitgewerkt. Tot slot beschrijf ik in paragraaf 2.3 wat de studentmigranten ervoor over gehad hebben om te kunnen migreren naar Europa.

2 Leven in het herkomstland

Abdou is een kleine, verlegen student van 26 jaar, die in zijn thuisland Senegal fulltime werkte als vertaler. Hij vertaalde voornamelijk teksten van Frans naar Engels of andersom. Toen hij de mogelijkheid kreeg om in Madrid verder te studeren en een studie in 'Translation' te volgen heeft hij deze kans met beide handen aangegrepen. Daartegenover staat wel dat hij zijn vriendin, familie en vrienden achter moest laten. Ondanks dat hij er veel moeite mee had om zijn vriendin achter te laten is het volgens hem niet meer dan logisch dat hij deze kans heeft gepakt. Abdou vertelt dat hij voor Afrikaanse begrippen uit een redelijk welvarend gezin komt. Hij kon onder andere les volgen aan een universiteit in Senegal. Juist omdat het zo'n uitzondering is als je studeert in Senegal, heeft Abdou er alles uitgehaald wat er in zat. Door de goede cijfers die hij heeft behaald, kwam hij in aanmerking voor een beurs. Het feit dat Abdou één van de weinigen in Senegal is die een beurs bemachtigd heeft, gaf hem een extra stimulans om zijn diploma in Madrid te behalen.

Hoewel het vrijwel onmogelijk is om in details te beschrijven hoe het leven er in de verschillende herkomstlanden van mijn informanten uit ziet, zal ik in deze paragraaf toch proberen een beeld te schetsen van de leefsituatie van de studentmigranten in het herkomstland, voor zij naar Europa migreerden. Dit is belangrijk, omdat het op deze manier duidelijker wordt waarom mijn informanten gemigreerd zijn naar Europa.

Om te beginnen is het belangrijk om aan te geven dat er op het Afrikaanse continent veel landen zijn waar mensen onder de armoedegrens leven. Het is lastig vast te stellen waar de armoedegrens precies ligt. Voor ieder land ligt deze grens ergens anders. Wat in de Europese Unie als armoede wordt gezien, kan op het Afrikaanse continent als luxe worden ervaren. De armoedegrens houdt in dit geval in dat mensen zichzelf kunnen voorzien in

voedsel, kleding en een woning. Daarbij zou onder de basisbehoeften ook nog een minimaal bedrag voor noodzakelijke uitgaven kunnen vallen (Soede, 2006). Wanneer mensen zich deze basisbehoeften niet kunnen veroorloven leven zij beneden de armoedegrens.

Met mijn onderzoek focus ik me op de landen Senegal, Nigeria, Mauritanië, Marokko en Ivoorkust. In een land als Senegal, waar Abdou vandaan komt, is het leven minder makkelijk dan in Europa. In Senegal is 52% van de bevolking analfabeet en wordt de gemiddelde persoon slechts 52 jaar oud (IOM, 2008). In Nigeria leeft 33% onder de grens van armoede (IOM, 2008). Ivoorkust is één van de landen die al jarenlang gebukt gaat onder burgeroorlogen. Volgens een ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties leeft zeker 23% van de totale bevolking in Ivoorkust van minder dan 1,25 dollar per dag.⁷ Daarnaast wordt er geschat dat zeker 40% van de bevolking onder de armoedegrens leeft, wat ook voor Mauritanië geldt (IOM, 2008). Voor deze genoemde Afrikaanse landen geldt daarnaast ook dat een groot percentage van de bevolking werkloos is. Als er naar de bovenstaande gegevens wordt gekeken kan er worden geconstateerd dat de herkomstlanden van mijn informanten, op veel vlakken minder ontwikkeld zijn dan veel Europese landen. In Europese landen ligt de armoedegrens vaak hoger dan op het Afrikaanse continent. De grens ligt in Europa hoger, omdat mensen in Europese landen meer geld uitgeven aan de basisbehoeften. Tevens kunnen grote aantallen mensen in Europa zich luxe, zoals vakanties, veroorloven (Soede, 2006). Het verschil tussen de continenten is ontstaan doordat de mondialisering niet overal gelijktijdig plaats heeft gevonden. Op dit moment ervaart het Afrikaanse continent hier nog altijd de negatieve consequenties van. Deze consequenties zijn voornamelijk merkbaar in de onderlaag van de samenleving.

De onderlaag van de samenleving in tweede wereldlanden leeft vaak in de slechtere wijken aan de randen van een stad of dorp. Mensen die tot het hogere segment gerekend worden, zoals mijn informanten, leven in het centrum van de stad in een voor Afrikaanse begrippen goede huisvesting. De vaders van de gezinnen waar mijn informanten uitkomen, onderhouden de gezinnen met banen in onder andere het onderwijs. De vader van Khouzaima, uit Marokko, is bijvoorbeeld directeur van een middelbare school. Doordat mijn informanten allemaal uit een middenklasse huishouden komen, konden zij voldoende onderwijs volgen om verder te kunnen studeren in Europa. In veel landen op het Afrikaanse continent is dit uitzonderlijk. Sommigen studenten werkten in hun thuisland ook naast hun studie. Zo heeft Kone onder andere gewerkt als huisschilder, automonteur en verkoper.

---

⁷ <http://www.beta.undp.org/undp/en/home.html> 4-6-2011

Naast hun werk en studie, hadden mijn informanten ook een rijk sociaal leven in hun herkomstland. De gezinnen waar zij uit komen bestaan uit minstens vijf kinderen die vaak tot op latere leeftijd bij hun ouders blijven inwonen. Naast het gezin zijn ook vrienden en familie erg belangrijk. Er ging dan ook geen dag voorbij zonder dat mijn informanten hun familie en vrienden zagen. In de herkomstlanden van de studentmigranten staat iedereen voor elkaar klaar en kan iedereen bij elkaar aan tafel aanschuiven. Tijdens een lang gesprek zei Naroua, uit Nigeria, het volgende over het leven in zijn herkomstland: “*In mijn herkomstland is het leven niet gemakkelijk, de meeste mensen hebben maar weinig geld en er zijn minder economische mogelijkheden dan in Europa. Maar ik had niets te klagen. Ik had een goed leven in mijn land, ik ging daar naar school, ik had verschillende dingen te doen en heb nog steeds een goede band met mijn familie en vrienden. Maar toch wil ik meer in mijn leven. Ik wil mijn toekomst veilig stellen.*”⁸ Naroua laat hier zien dat de leefsituatie voorafgaand aan zijn migratie naar Madrid niet slecht was. Ook mijn andere informanten gaven aan dat hun leven op het Afrikaanse continent boven de gemiddelde levensstandaard in hun land van herkomst lag. Toch zijn de studentmigranten gemigreerd. Wat zijn hier verklaringen voor?

2.1 Redenen voor migratie van de studentmigranten

Iedere migrant heeft andere redenen om te migreren. Wat alle migranten wel gemeen hebben is dat de migratie altijd gezien kan worden als een strategie om een betere toekomst veilig te stellen. Vaak stellen mensen om de migratie goed te laten verlopen, een plan op, om er zo voor te zorgen dat zij hun leven veranderen en daarmee hun toekomst in positieve zin verbeteren. Dit soort emigratieprojecten worden ook wel aangeduid als *life-making projects* (Carling, 2002). Een *life-making project* is voor de studentmigranten het migreren naar Madrid om daar te gaan studeren en zo hun toekomst te verbeteren.

Wat de studentmigrant ertoe heeft aangespoord om te beginnen aan een migratieproject kan worden bekeken aan de hand van push en pull theorieën. Hierbij wordt de focus gelegd op de verschillen tussen herkomst- en bestemmingsland (Espiritu, 2003). Een *pull* factor is een factor die de migrant naar het bestemmingsland trekt en een *push* factor is een factor in het herkomstland die de studentmigrant ertoe aan heeft gezet om te migreren.

De hoofdzakelijke *pull* factor voor mijn informanten was dat zij een studie in Europa als een mogelijkheid zagen om hun vooruitzichten op de toekomst te verbeteren. Volgens

---

⁸ Interview Naroua 10 maart 2011

Altbach (2004) is een betere scholing één van de belangrijkste redenen dat veel jonge Afrikanen migreren. De reden hiervoor is dat migranten in Europa een betere opleiding kunnen volgen dan in hun thuisland (Haas, 2007). Met een betere educatie zien de studentmigranten meer mogelijkheden om zichzelf beter op de arbeidsmarkt te plaatsen en om zo hun levensstandaard en familiesituatie te verbeteren. Waarom de studenten denken dat een studie in Europa hun toekomst kan verbeteren wordt in de volgende paragraaf besproken.

Een tweede *pull* factor was het idee dat Europa op sociaal, technisch en economisch vlak veel verder ontwikkeld was dan de herkomstlanden van mijn informanten. Daarbij hadden de studentmigranten het idee dat Europa een plek was waar dromen uit konden komen en waar er genoeg mogelijkheden waren om vooruit te komen (Hedetoft & Hjort, 2002:221). Kone zei in één van de interviews dat hij Europa als vooruitstrevend ziet. Hij zei het volgende om dit te onderbouwen: *“Ik ben niet rijk maar ik ben ook niet arm, ik leef een modaal leven. In Senegal is er voor mijn familie genoeg geld voor eten, kleding, goede huisvesting en een studie. Ik denk dat het hetzelfde is voor veel mensen in Europa. De meeste leven een modaal leven. Alleen betekent modaal in Senegal iets anders dan in Europa. In Europa is alles op bijvoorbeeld technisch en sociaal gebied al veel verder. Vandaar dat ik heb besloten naar Europa te gaan.”*⁹ In dit citaat komt naar voren dat Kone een bepaald beeld had van Europa waardoor hij besloot te migreren. In hoofdstuk 3 zal ik verder ingaan op de rol die verbeelding heeft gespeeld in het besluit om te migreren.

Een *push* factor voor de migratie naar Europa was dat de studentmigranten in hun herkomstland door de achterlopende technische en economische ontwikkelingen niet de kans hadden om hogerop te komen. De landen waar mijn informanten vandaan komen ervaren de negatieve kanten van de mondialisering. Deze landen doen niet mee aan het proces van globalisering in het Westen en missen hierdoor de mogelijkheden om mee te gaan in de stroom van groei en ontwikkeling (Eriksen, 2002). De geringe economische mogelijkheden in het herkomstland kunnen als een macrostructuur worden gezien die effect hebben op de keuze om naar Europa te migreren (Andrijasevic, 2004). Een *push*- maar ook een *pull* factor hierbij is dat de migranten in het land van herkomst nooit veel geld zouden kunnen verdienen en denken dat dit wel mogelijk is in het bestemmingsland. Tijdens mijn onderzoek kwam duidelijk de relatie naar voren tussen de migratie en het gebrek aan mogelijkheden in het herkomstland. De door mij gesproken informanten willen dezelfde mogelijkheden in het leven krijgen die mensen in westerse landen ook hebben. Rosetta vertelde mij het volgende:

---

⁹ Interview Kone 10 maart 2011

*“Mogelijkheden om hogerop te komen in Mauritanië zijn er eigenlijk niet. Je kunt je dan neerleggen bij de situatie of er net als ik voor kiezen om verder te leren in Europa en zo alsnog te proberen om je levensstandaard te verbeteren.”*¹⁰

Ten slotte was een andere *push* factor, de op dit moment vele politieke verzetten in verschillende landen in Afrika, waardoor er een constante dreiging van geweld is. De gewelddadige situatie in de verschillende herkomstlanden van de studentmigranten is in combinatie met politieke problemen en de verschillende *push*- en *pull* factoren een andere reden dat mijn informanten zijn gemigreerd.

Gesteld kan worden dat de studentmigranten migreerden omwille van een betere educatie, de weinige mogelijkheden en politieke verzetten in het herkomstland en door een zekere verbeelding met betrekking tot Europa. De studentmigranten migreerden om controle te kunnen krijgen over hun leven. Dit deden ze door te migreren naar een plek waar het leven beter zou kunnen zijn om zo te kunnen ontkomen aan de beperkingen van het herkomstland (Hannerz in Hedetoft & Hjort, 2002:221). Er ontstaan door de migratie mogelijkheden om vooruit te komen in een leven dat voor de migratie geen perspectief leek te bieden.

De studentmigranten hebben het gevoel dat zij, ondanks de minimale mogelijkheden in het herkomstland, wel zelf de beslissing konden maken om te migreren. Ze hebben er op basis van verschillende overwegingen zelf voor gekozen om te gaan studeren in Madrid. Wel was er een zekere noodzaak die kan worden toegekend aan de migratie van mijn informanten (Carling, 2002). Migratie wordt niet alleen gezien als een manier, maar ook als een noodzakelijk stap om hun leven en toekomst veilig te stellen. De studentmigranten hadden het idee dat als zij niet zouden migreren, zij ook niet verder zouden komen op het sociaal-economische vlak. Het onderstaande citaat van Felicien benadrukt dat hij het noodzakelijk vond om te migreren naar Europa, omdat hij alle kansen die hij aangereikt krijgt in zijn leven wil aanpakken om op die manier zijn toekomst veilig te stellen. *“Ondanks dat mijn leven in Ivoorkust boven de gemiddelde levensstandaard lag heb ik toch besloten om te vertrekken naar Spanje. Dit is namelijk voor mij de enige manier om te groeien en hogerop te komen in mijn leven. We hebben maar één leven en ik wil er uit halen wat er in zit.”*¹¹ Felicien en mijn andere informanten proberen door middel van een studie hun levenssituatie voor de toekomst te verbeteren. In de volgende paragraaf werk ik de redenen voor migranten om te studeren in Europa verder uit.

---

¹⁰ Informeel gesprek Rosetta 12 maart 2011

¹¹ Interview Felicien 11 maart 2011

2.2 Het motto is studeren

Met mijn informanten Felicien, Abdou, Rosette en Kone zit ik rond een tafel op hun campus in de wijk Moncloa, in het noorden van Madrid. Om ons heen zitten verschillende andere studenten. Sommige lezen een krant, anderen zitten met elkaar te kletsen. Buiten schijnt de zon en zitten verschillende mensen op het terras. Vandaag hebben mijn studenten geen colleges meer. Wel moeten ze over twee uur weer weg, omdat ze dan aan hun opdrachten moeten gaan werken. Als er één ding is wat mij direct opvalt aan deze jongeren is het hun toewijding aan school. Dit komt terug in het volgende citaat van de vijftwintigjarige Kone, een hardwerkende jongen die internationaal recht en internationale relaties studeert. “Ik heb nu niet erg veel vrije tijd, omdat ik een training volg bij een NGO. Daardoor heb ik heel veel thuisopdrachten die ik naast mijn normale lessen moet maken. Hierdoor heb ik bijna geen vrije tijd.”¹² Het lijkt erop dat mijn informanten hun studie op de eerste plaats zetten. Hoewel dit niet betekent dat zij geen tijd vrij maken om leuke dingen te doen, doen zij dit pas wanneer hun opdrachten en trainingen af zijn. School is voor mijn informanten de mogelijkheid om hun leven te verbeteren. Een belangrijk punt om hierbij te vermelden is dat er vaak maar één of twee kinderen uit een gezin in Europa gaan studeren. Er wordt daardoor ook een zekere druk op hen gelegd om goede resultaten te behalen. Dit zorgt ervoor dat er alles aan gedaan wordt om de studie goed af te ronden.

Europa en Amerika hebben de hoogst aangeschreven universiteiten. Deze universiteiten zijn zo hoog aangeschreven omdat zij hun herkomst vinden in de middeleeuwse Europese universiteiten (Altbach & Teichler, 2001). Onder andere kolonialisme heeft hier een rol in gespeeld. Het Westen heeft een grote invloed gehad wanneer het gaat over de vorming van academisch onderwijs op mondiaal niveau. De basis van het wetenschappelijk onderwijs is hierdoor voor een groot deel ontstaan uit de westerse notie van onderwijs. De studenten op westerse universiteiten lopen hierdoor voor op studenten uit niet-westerse landen en kunnen gemakkelijk mee met de mondiale groei en vooruitgang van de westerse wereld (Altbach & Teichler, 2001). Zij bezitten de westerse kennis die er nodig is om hogerop te komen. Volgens Persaud (2001:109) zijn er in de westerse landen gemiddeld 3805 onderzoekswetenschappers en ingenieurs per 1 miljoen mensen, tegenover 121 onderzoekswetenschappers en ingenieurs per 1 miljoen mensen in niet-westerse landen. Universiteiten in ontwikkelingslanden, zoals

---

¹² Informeel gesprek Kone, 27 februari 2011

Libië, zijn voornamelijk bezig met het geven van onderwijs (Altbach, 2004). Hierbij wordt niet aan innovatief onderzoek gedaan. Er is een gebrek aan de benodigde faciliteiten die noodzakelijk zijn voor het doen van wetenschappelijk onderzoek, zo is er een tekort aan materiële voorzieningen, voldoende financiële middelen, maar vooral ook aan kennis. Dit maakt dat er in ontwikkelingslanden, zoals bijvoorbeeld Marokko en Algerije, alleen maar bachelorprogramma's aangeboden worden (Altbach, 2004:8). Doordat deze landen niet aan vernieuwend onderzoek doen en niet de juiste kennis bezitten kunnen zij op economisch en politiek vlak, niet meewerken aan wereldwijde projecten (Altbach, 2004). Hierdoor wordt economisch cohesie en politieke integratie tegengehouden (Altbach, 2004).

Het willen bezitten van een westers diploma is dan ook een belangrijke reden voor mijn informanten om te willen studeren in Europa. De voordelen van een westerse manier van scholing worden door Abdou uitgelegd. *“Op het Afrikaanse continent wordt alleen maar aandacht besteed aan de theorie en totaal niet aan de praktijk. In Europa zijn er stages en afstudeeronderzoeken die gedurende een studie gedaan moeten worden. In Afrika is dit niet het geval en wordt de praktijk pas ervaren zodra de studenten een baan hebben gevonden. Er zijn in Afrika minder vakken die gevolgd kunnen worden dan in Europa. Universiteiten in Europa hebben meer geld tot hun beschikking dan particuliere scholen op het Afrikaanse continent. Deze verschillen zorgen ervoor dat een diploma behaald in een westers land veel meer in de toekomst kan brengen dan een diploma behaald in Afrika.”*¹³ Abdou heeft hier duidelijk laten zien dat Europa qua educatie voorloopt op het Afrikaanse continent en dat het daarom voor de studentmigranten een logische stap is om te migreren naar Europa voor een universitaire studie. Naast het verschil in onderwijs tussen het Westen en het Afrikaanse continent is er ook nog een verschil in mate van toetreding tot de Europese Unie tussen mensen uit het Westen en mensen uit het Afrikaanse continent.

2.3 ‘Schipper mag ik overvaren..?’

Binnen Europa is er een internationale uitwisseling van goederen, personen, kapitaal, diensten en kennis. Voor mensen binnen Europa is het eenvoudig om deel te nemen aan dit uitwisselingsproces. Mensen die behoren tot de Europese Unie kunnen zich gemakkelijk over andere grenzen begeven, maar voor mensen van onder andere het Afrikaanse continent is dit

---

¹³ Informeel gesprek Abdou 27 februari 2011

een stuk moeilijker. Waarom Fort Europa zijn grenzen afsluit voor migranten is te begrijpen aan de hand van de theorie van Wimmer (2002).

Wimmer (2002) spreekt over het cultureel compromis. Wanneer er territoriale grenzen worden vastgesteld door een staat moet er een sociaal contract worden overhandigd aan de burgers binnen de natiestaat. Dit sociale contract houdt in dat in ruil voor restricties op de eigen vrijheid en het voldoen aan belastingen, burgers een politiek lidmaatschap wordt toegeschreven. Met dit politiek lidmaatschap hebben zij het recht op verschillende collectieve goederen zoals, stemrecht, sociale zekerheid, politieke vertegenwoordiging, gelijkheid voor de wet, toegang tot economische infrastructuur en de bescherming tegen geweld (Wimmer, 2002:101). Hier kleeft wel een nadeel aan. Wanneer de staat niet goed georganiseerd is en de collectieve goederen als gevolg hiervan beperkt zijn, ontstaat er een onvolledig nationaal cultureel compromis (Wimmer, 2002). De collectieve goederen kunnen dan niet evenredig verdeeld worden. Om zijn eigen prominente positie op de goederen vervolgens niet te verliezen, besluit de dominante heersende groep om de grenzen af te bakenen. Op die manier wordt de groep waarover de collectieve goederen verdeeld moet worden niet groter dan nodig is (Wimmer, 2002). Om er voor te zorgen dat mensen hun eigen begunstigde plaats niet kwijt raken worden er zoveel mogelijk regels opgesteld die mensen met een andere etnische achtergrond buiten Europa houden. Deze wetgeving is niet van toepassing op Europeanen wat maakt dat deze verplichtingen gezien kunnen worden als een manier om de niet-westerse mens buiten de natiestaat te houden.

Bovenstaande beschrijving van uitsluiting van niet-westerse mensen gaat ook op voor de studentmigranten. Waar Europese studenten eenvoudig deel kunnen nemen aan goede educatie is dit voor Afrikaanse studenten een stuk moeilijker. Afrikaanse studenten worden zoveel mogelijk buiten de Europese grenzen gehouden om zo de zekerheid op collectieve goederen vast te houden (Wimmer, 2002). Voor de studentmigranten betekent dit dat zij uitgesloten worden van de mondiale groei van de wereld doordat zij geen scholing kunnen krijgen vanuit het westerse perspectief. De internationalisering van het onderwijs wordt zo beperkt tot hoofdzakelijk westerse landen (Altbach, 2004). Sommigen Afrikaanse studenten, zoals mijn informanten, hebben het geluk dat zij beter bedeeld zijn en daardoor een vooropleiding hebben kunnen volgen in het herkomstland. Op de universiteiten in het herkomstland hebben mijn informanten alleen maar cijfers tussen de zeven en de tien behaald. Daarnaast hebben mijn informanten ook allemaal een Spaanse taalcursus gevolgd. Dit heeft ervoor gezorgd dat mijn informanten in aanmerking kwamen voor een beurs waarmee zij in

Europa zouden kunnen studeren. Echter voor zij Europa mochten betreden moesten zij eerst aan verschillende verplichtingen voldoen.

Ten eerste zijn mensen van buiten de Europese Unie die langer dan 180 dagen in Europa zijn, verplicht om een visum aan te vragen. Hier komt veel papierwerk bij kijken, zoals het tonen van inkomsten, behaalde diploma's en inschrijvingen. Om een visum te kunnen bemachtigen moet er daarnaast worden aangetoond dat ze nooit in aanraking zijn geweest met justitie.¹⁴ In eerste instantie kregen de studentmigranten een visum voor één maand. Hiermee konden ze naar Spanje om papierwerk te regelen en om, wanneer mogelijk, een baan te vinden. Wanneer de studentmigranten niet op tijd terug waren verviel de mogelijkheid tot een permanent visum. Khouzaima had hier een vrij duidelijk voorbeeld van.

Khouzaima woont nu twee jaar in Madrid. Hij vertelde dat een vriend van hem uit Marokko tegelijk met hem een visum had aangevraagd. Samen gingen zij naar Madrid om daar de benodigde zaken te regelen om het land permanent in te kunnen komen. Maar zijn vriend besloot voor de einddatum van zijn visum naar België te vliegen, in plaats van terug naar Marokko. Hij is daar nu een illegale inwoner. Doordat Khouzaima bevriend was met deze vluchteling kwam ook hij in de problemen met zijn visum. Ondanks dat hij op tijd terug was in zijn herkomstland bevonden de douanebeambte hem namelijk ook schuldig aan het niet nakomen van de verplichtingen die er aan een visum vast zitten. Voor Khouzaima betekende dit dat hij vijf jaar lang Europa niet meer in mocht en ook zijn familieleden mochten Europa voor vijf jaar niet in. Uiteindelijk kreeg Khouzaima een goede baan bij een overheidsinstantie waardoor de verordening opgezegd werd en hij en zijn familie Europa weer in mochten.¹⁵ Ik wil met dit vignet laten zien dat er veel wordt gedaan om niet-westerse mensen buiten Europa te houden. In dit stuk komt naar voren hoe strikt er met de regels wordt omgegaan.

Ten tweede moesten de studentmigranten naast het hebben van de nodige papieren ook een medische keuring ondergaan. Deze medische keuring wordt niet onder Europese migranten gedaan. De medische keuring houdt in dat er onder andere getest wordt of de studenten geen HIV/Aids of andere overdraagbare ziektes hebben. Zodra er een overdraagbare ziekte wordt vastgesteld kan de reis naar Europa niet doorgaan. De reden dat niet-westerse mensen deze medische test moeten ondergaan is om er zo voor te zorgen dat er geen overdraagbare ziektes Europa in komen die de Europeanen zouden kunnen bedreigen (Eriksen, 2002). Tevens

---

¹⁴ Immigration legal services. <http://www.spain-visas.com/Visas-Endorsements-pag1.htm> 5 april 2011.

¹⁵ Gesprek Khouzaima 1 maart 2011

moeten studenten die niet in aanmerking komen voor een beurs een aanzienlijk hoger bedrag voor hun studie betalen dan EU studenten.¹⁶

Tot slot moeten Afrikaanse studentmigranten ook aan kunnen tonen dat zij in ieder geval de eerste drie maanden van hun verblijf rond kunnen komen. De studentmigranten moeten iedere maand duizend euro op hun bankrekening hebben staan.¹⁷ Rosetta zegt het volgende over het bemachtigen van een beurs en een visum: “*Het heeft lang geduurd voordat ik een beurs en een visum voor Spanje had. Maar nu ik hier ben wil ik er alles uithalen wat er in zit.*”¹⁸ Uit dit citaat kan begrepen worden dat het voor de studentmigranten een moeilijk proces is om een beurs en visum te verkrijgen, maar zodra zij eindelijk de mogelijkheid hebben om in Europa te studeren pakken zij deze kans met beiden handen aan.

Door de hierboven beschreven strenge regels worden vooral studenten die uit ontwikkelingslanden komen gedupeerd. Zij kunnen vaak namelijk niet voldoen aan de gewenste eisen, doordat het gemiddelde inkomen in dit soort landen erg laag is en het aantal mensen geïnfecteerd met HIV/ Aids hoog is. Voor studenten met een Europese nationaliteit maakt het niet uit of zij geïnfecteerd zijn met HIV of een andere overdraagbare ziekte. Dit staat voor hen niet in de weg om te gaan studeren in bijvoorbeeld Madrid.

Mijn informanten komen allemaal uit een gezin met een modaal inkomen waardoor zij het geld hadden om de verschillende kosten te dekken en zij droegen geen overdraagbare ziekte met zich mee. Wanneer dit wel het geval geweest zou zijn, was het onmogelijk voor hen om te studeren in Europa. De verschillende opgelegde regels zorgen er daardoor voor dat personen die niet uit de Europese Unie komen het moeilijker hebben om in Europa te studeren en daardoor uitgesloten worden. De ongelijkheid tussen *the west and the rest* wordt op deze manier in stand gehouden en de kenniskloof die er tussen veel landen op het Afrikaanse continent en Europa is wordt op deze manier nooit kleiner, deze wordt vermoedelijk alleen maar groter (Altbach, 2004; Bauman, 1998). De reden hiervoor is dat de studentmigranten het recht wordt ontzegd tot Europese universiteiten. Het effect hiervan is dat zij niet mee kunnen met de ontwikkelingen die de mondialisering met zich mee brengt. Doordat de groei van Europa met de jaren alleen maar toe zou nemen wordt de kans om mee te gaan op deze stroom van welvaart en groei voor Afrikaanse studenten die geen studie op westerse universiteiten mogen volgen alleen maar kleiner.

---

¹⁶ Science guide <http://www.scienceguide.nl/200708/torenhoge-collegegelden-voor-studenten-van-buiten-europa.aspx> 10 juni 2011

¹⁷ Immigration legal services. <http://www.spain-visas.com/Visas-Endorsements-pag1.htm> 5 april 2011.

¹⁸ Interview Rosetta 2 maart 2011

De studentmigranten hebben er dus veel voor over om naar Europa te migreren, omdat zij denken dat zij zo hun toekomst kunnen verbeteren. Hoe het beeld tot stand is gekomen dat studentmigranten hebben van Europa als zijnde dé plek waar zij hun levensomstandigheden kunnen verbeteren, wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de wijze waarop de studentmigranten een beeld hebben geschept van Europa en in welke mate dit beeld overeenkomt met de werkelijkheid. Ten eerste wordt in de introductie van het hoofdstuk besproken hoe verbeelding van Europa door de studentmigranten tot stand is gekomen. In paragraaf 3.1 wordt beschreven welke verwachtingen er onder de studentmigranten door de verbeelding gecreëerd waren en welke verwachtingen hierbij niet zijn uitgekomen. Hierna wordt in paragraaf 3.2 en 3.3 besproken hoe de niet verwachte uitsluiting van de studentmigranten tot stand komt. Vervolgens wordt in paragraaf 3.4 en 3.5 beschreven welke recente gebeurtenissen ervoor hebben gezorgd dat de studentmigranten worden uitgesloten.

3 Dromen over de ander

In de wereld waarin we nu leven is er een conditie ontstaan waarbij steeds meer mensen een zeker beeld krijgen van een land of een groep landen (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008:48). Deze verbeelding wordt door verschillende processen beïnvloed. Arjan Appadurai (2008) spreekt hierbij over *cultural flows*. *Cultural flows* zijn mondiale culturele stromingen die bestaan uit verschillende *scapes* en deze *scapes* construeren samen *imagined worlds*. Dit zijn verschillende werelden die worden gevormd door individuen en groepen over de hele wereld. Het zijn verbeelde fluïde gebieden die een projectie zijn van hoe personen de wereld om hen heen beleven (Appadurai, 2008). De *ethno-* en *mediascape* en de daarbij komende transnationale relaties zijn twee belangrijke *scapes* die van invloed zijn op de verbeelding die is ontstaan van Europa onder mijn informanten.

De *ethnoscape* is een landschap van personen die over de hele wereld heen bewegen (Appadurai, 2008). Onder deze personen vallen toeristen, asielzoekers, immigranten en gastarbeiders. De mobiliteit van deze mensen zorgt ervoor dat informatie de hele wereld over reist doordat er steeds meer contact is met mensen uit andere gebieden. Dit contact tussen mensen zorgt ervoor dat informatie over verschillende plekken wordt uitgewisseld. Mensen vertellen elkaar over zaken die zij gezien en gehoord hebben. Door deze overdracht van informatie ontstaat er een steeds duidelijker beeld van andere plekken en mensen. Hierdoor worden door mensen beelden gevormd van plekken waar zij zelf nog nooit geweest zijn.

De *mediascape* is een landschap waarin massamedia door technische ontwikkelingen, zoals elektronische technologie, iedere seconde beelden over de hele wereld kan verspreiden (Appadurai, 2008). Via internet, televisie en kranten komen beelden binnen bij kijkers over de

hele wereld. Bij hen komt informatie binnen over plekken waar mensen anders nooit iets over geweten zouden hebben. Mensen krijgen constant informatie binnen over wat voor gebeurtenissen er plaats vinden over de hele wereld. Nagenoeg niets blijft ongezien of onbesproken. David Harvey (1989) noemt dit proces *time-space compression*. Het levenstempo wordt versneld doordat tijd en ruimte samenkomen door communicatie- en technologische ontwikkelingen. We hoeven hierdoor zelfs niet meer ergens fysiek aanwezig te zijn om een gebeurtenis mee te kunnen maken. We kunnen zo door onder andere telefoonverbindingen en internet mee kijken in het leven van bekende en onbekende personen, die op een andere plek verblijven.

Doordat informatie over en weer gaat door mobiliteit en massamedia ontstaat een verbeelding over het leven van de Ander (Bauman, 1998). Hannerz (in Hedetoft & Hjort, 2002) spreekt over *imagination as a social practice*. Het is een essentieel begrip van de Nieuwe Wereldorde. Het concept van de Nieuwe Wereldorde is eerder besproken in hoofdstuk 1. *Imagination as a social practice* houdt in dat ieder mens zich een verbeelding kan maken over andere plekken en mensen (Hannerz in Hedetoft & Hjort, 2002). Dit wordt bewerkstelligd door de verschillende *scapes* die informatie over de hele wereld verspreiden. Mensen worden zich hierdoor bewust van een ander leven en willen dit ervaren. De *global* krijgt een steeds duidelijker beeld over de *local* en vice versa. Hierbij is de *global* de persoon die alles heeft en overal naar toe kan en de *local* zit vast tussen zijn grenzen en heeft minder toekomstperspectieven (Bauman, 1998). Dit betekent dat de *global* uiteindelijk meer voordelen kan halen uit de informatie die hij verkrijgt dan de *local* (Bauman, 1998). Zij kunnen zo nieuwe uitdagingen aangaan en ervaringen op doen. De *global* heeft genoeg geld om naar de plekken te gaan waar zoveel informatie over binnen komt, maar hij hoeft daar niet te blijven. Het enige wat de *global* tegen kan houden om zich te verplaatsen, is tijdgebrek. De *local* heeft vaak genoeg tijd, maar wordt verhinderd door geldgebrek, zo kunnen zij bijvoorbeeld minder makkelijk een vliegticket betalen (Bauman, 1998). Voor de *locals* betekent dit dat zij zich alleen kunnen verbeelden hoe het leven van de *global* is en hoe het zou zijn om ook dit leven te leiden.

Hoe verder de *local* verwijderd is van het leven van de *global*, hoe geloofwaardiger de beelden worden (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008). Er worden fictieve werelden geschept die verbeeld, verfijnd en af en toe geweldige beelden in zich hebben (Appadurai in Inda & Rosaldo 2008:53-54). De *media-* en *ethnoscares* kunnen beelden of fantasieën vormen van mogelijke levens van andere plekken en mensen maar ook van het eigen leven, oftewel;

scripts of imagined lives (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008). De *locals* gaan zich door de *scripts of imagined lives* inbeelden hoe hun leven er uit zou kunnen zien als zij ook zouden kunnen leven als de *globals*. De droombeelden kunnen het begin betekenen van de behoefte om zich te verplaatsen (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008:48).

Uit mijn etnografisch onderzoek komt naar voren dat mobiliteit en massamedia een belangrijke rol hebben gespeeld in de beeldvorming die mijn informanten hadden van Europa. De studentmigranten kregen door migratie en massamedia steeds meer informatie binnen over landen in Europa.

Mobiliteit had effect op de studentmigranten doordat zij verhalen kregen te horen over Europa en het leven aldaar. Het contact dat de studentmigranten hadden met vrienden in Europa had veel invloed op de keuze om ook te migreren. Veel van mijn informanten zagen Europa door de verkregen informatie als hemel op aarde, zij zagen het als een plek van enorme ontwikkeling. Zo zei Abdou: *“Ik dacht dat er in Europa door iedereen kon worden gewerkt en er een goede opleiding gevolgd kon worden. In Europa zouden dromen werkelijkheid kunnen worden.”*¹⁹ Abdou heeft dit beschreven beeld voornamelijk gekregen door gesprekken die hij had gevoerd met vrienden die al eerder de stap hebben gezet om naar Europa te emigreren. Dat mobiliteit een belangrijke rol speelde in het plan om te migreren wordt ook zichtbaar in het migratieverhaal van Felicien. *“Mijn vrienden die in Europa woonden belden en e-mailden veel met onder andere mij en familie en vrienden in Ivoorkust. Mijn vrienden vertelden over het leven in Europa en hoe de scholing was. Dit zorgde ervoor dat ik enthousiast raakte over Europa en mede door mijn vrienden ben ik dan ook naar Madrid vertrokken. Ook ik vertel nu aan mijn familie en vrienden in Ivoorkust hoe het leven hier is. Hierbij ben ik wel voornamelijk positief.”*²⁰ Waarom Felicien vooral positief is in zijn berichtgeving zal ik in het volgende hoofdstuk beschrijven.

Nu zorgt Felicien er zelf voor dat mensen in zijn herkomstland migreren naar Europa. *Felicien vertelde dat hij twee jaar geleden naar Madrid is gekomen. Vervolgens belde en e-mailde hij veel met zijn familie en vrienden. Hij vertelde hen over Madrid en de studie die hij volgde, nadien zijn een aantal van zijn vrienden door zijn verhalen ook naar Madrid gekomen. Zij zien elkaar nu regelmatig.* Beide informanten laten, met de voorbeelden die zij aan mij gaven, zien dat gemigreerde familie en vrienden een grote rol speelden in het verlangen om zelf ook te migreren naar Europa.

---

¹⁹ Informeel gesprek Abdou 30 maart 2011

²⁰ Informeel gesprek Felicien 29 maart 2011

Bij de vraag hoe mijn informanten aan informatie over Europa kwamen werd, naast de invloed van gemigreerde familie en vrienden, het verband gelegd tussen de invloed van de massamedia op mijn informanten en hun migratie. Hierover vertelde Loubaba het volgende: *“Naast dat ik een vriend in Madrid en een aantal leraren had die mij vertelden over Europa en Madrid, is televisie ook erg belangrijk geweest voor het beeld dat ik heb gekregen van Spanje. Ik keek vooral veel naar Spaanse praatprogramma’s. De telenovellas bekeek ik ook wel eens om het Spaans beter onder de knie te krijgen, maar deze vond ik vaak niet zo leuk om te kijken.”*²¹ De studentmigranten konden zich door de media een voorstelling maken van de wereld buiten hun eigen omgeving, waardoor Europa dichterbij leek te komen (Appadurai, 2008). Rosetta vertelde hierover dat de beelden die zij te zien kreeg op televisie een enorme indruk op haar achterlieten. Zij toonden haar wat er allemaal te zien en te doen was in Europa en welke mogelijkheden er allemaal waren. Zij kwam er ook via televisie achter hoe mooi en groot de universiteiten in Europa waren.²²

Opmerkelijk is dat de beelden die mijn informanten verkregen via de massamedia uitsluitend positief waren. Door de media werd er volgens hen een imaginaire wereld gevormd doordat er weinig over negatieve zaken werd gesproken. Het feit dat de studentmigranten geloofden in het positieve beeld dat door de media werd gecreëerd komt doordat internationale beelden en berichten werden beoordeeld op plaatsen waar minder goede vooruitzichten heersen (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008:54). De mogelijkheden in het herkomstland waren voor mijn informanten niet groot. Een gevolg hiervan is dat wanneer zij beelden verkregen over mensen die er sociaal en economisch beter voorstonden zij aannamen dat dit voor iedereen geldt. Een andere reden is dat de verbeelding selectief gedaan werd (Urry, 1990). De studentmigranten hebben allemaal *agency* en konden zelf tot op zekere hoogte, bepalen in hoeverre ze beïnvloed werden door de media. Met *agency* wordt de menselijke capaciteit om invloed uit te oefenen over iemands eigen bestaan bedoeld, oftewel zelfbeschikkingsrecht (Ghorashi, 2003). In dit geval werd er alleen gezocht naar beelden die de studentmigranten zelf wilden zien. Een voorbeeld hiervan is dat de studentmigranten televisieprogramma’s over Europa vrijwel nooit als negatief opvatten. Mijn informanten legden zelf de nadruk op de positieve boodschappen van een programma, en spendeerden geen aandacht aan de negatieve kanten. De vooruitgang en kansen werden overgecommuniceerd (Eriksen, 2002) en de problematiek die in de media naar voren kwam

---

²¹ Informeel gesprek Loubaba 27-maart 2011

²² Informeel gesprek Rosetta 4 maart 2011

over Europa werd ondergecommuniceerd. Het discours van de Europese droom werd zo in leven gehouden.

Tot slot heeft ook de informatie over Europa die op school werd vergaard invloed gehad op het migratieverlangen van de studentmigranten. Op school werd veel les gegeven over de geschiedenis, geografie en cultuur in Europa. *“Ik had in eerste instantie niet veel kennis over Europa, maar ik had wel veel informatie over Spanje. Ik heb de Spaanse cultuur bestudeerd op mijn universiteit. (red. voor het migratieproces). Dit gaf mij een duidelijk beeld over het land en zo ook een beetje over Europa.”*²³ Toen ik aan Kone vroeg hoe hij aan informatie over Spanje kwam vertelde hij het volgende: *“We (red. de Afrikaanse studenten op zijn school) hebben er veel moeite voor gedaan om andere culturen, talen en verhalen te leren. Ik denk dat dit niet hetzelfde is voor Europeanen. Soms vraagt iemand uit Europa mij waar Senegal precies ligt. Ik wist veel over Spanje, Frankrijk maar ook over andere Europese landen. Ik wist de geschiedenis, geografie en zelfs zaken over voetbal.”*²⁴ Hier wordt zichtbaar dat voordat Felicien en Kone naar Spanje migreerden, zij al veel over Europa dachten te weten door de scholing die zij erover hebben gekregen.

De grens die er bestaat tussen de fictieve beelden en de beelden gebaseerd op de realiteit, vervaagt door de verschillende besproken invloeden van mobiliteit, massamedia en scholing. Met de verbeelding die hierdoor ontstond werden er ook verwachtingen geschept. Deze verbeelding en verwachtingen zorgden ervoor dat de studentmigranten besloten de stap te wagen; zij migreerden naar Spanje. Omdat de verwachtingen bij mijn informanten, essentieel zijn geweest bij het nemen van de stap om te migreren, bespreek ik deze ontstane verwachtingen in de volgende paragraaf.

3.1 Gouden bergen

Het beeld dat van Europa is ontstaan door migratie, massamedia en de daardoor ontstane transnationale gemeenschappen heeft invloed gehad op de verwachtingen die mijn informanten hadden van Madrid. Er hadden zich verwachtingen gevormd waardoor mijn informanten er vanuit gingen dat zij hun behoefte naar geluk konden bevredigen in Europa.

Ten eerste hadden mijn informanten het beeld van Spanje verkregen dat het een mooi

---

²³ Interview Felicien 26 maart 2011

²⁴ Informeel gesprek Kone 2 april 2011

land zou zijn met vriendelijke mensen en dat iedereen elkaar zou accepteren. “*Europa leek een land waar alles mooi en groots was en een plek waar iedereen elkaar accepteert.*”²⁵

Ten tweede werd Spanje door de studentmigranten gezien als het land van de mogelijkheden, zowel op gebied van hun educatie als op het gebied van hun financiële situatie. De studentmigranten verwachtten een ontwikkeld land, banen waar veel geld verdiend mee kon worden en een hoge levensstandaard. Voor hun komst naar Spanje hadden de studenten al veel contact met de universiteit via e-mail en met vrienden die al op de universiteit studeerden. Door deze contacten verwachtten de studentmigranten dan ook een goede educatie te gaan volgen, waar uiteindelijk een goede baan mee gevonden zou kunnen worden. Veel van de Afrikaanse vrienden van mijn informanten, die zijn afgestudeerd, hebben inderdaad ‘de droom’ verwezenlijkt. Zij hebben nu een goede baan en kunnen hun gezin goed onderhouden. Deze verwezenlijking zorgde voor extra hoge verwachtingen bij mijn informanten.

In Madrid zijn de studentmigranten op zoek gegaan naar de bevestiging van de ontstane verwachtingen (Urry, 1990:140). Tijdens de verwachtingsvolle reis kwamen de studentmigranten er achter dat niet alle verwachtingen van het bestemmingsland geheel overeen kwamen met de werkelijkheid (Bauman, 1998:83).

De studentmigranten geven aan dat de verwachtingen over de educatie in Madrid zeker uit zijn gekomen. Dit komt voornamelijk doordat de lessen naast theoretisch ook op de praktijk gericht zijn. Alsmede, omdat de universiteiten in Madrid veel meer geld tot hun beschikking hebben dan de universiteiten in de herkomstlanden van de studentmigranten. Hierdoor kunnen de studentmigranten in Madrid ook beter onderzoek verrichten.

Verwachtingen die niet overeen bleken te komen met de werkelijkheid hadden met name betrekking op de economische levensstandaard van de Madrilenen. In tegenstelling tot wat de studentmigranten verwachtten bleek ook in Madrid armoede zichtbaar. Er is veel armoede op straat en de studentmigranten merken dan ook dat veel Madrilenen nu moeite hebben om rond te komen. Daarnaast zijn de verwachtingen over Spanje niet uitgekomen door de houding van het ontvangende land tegenover immigranten. In paragraaf 3.2 en 3.3 zal het gaan over discriminatie en hierbij komt naar voren dat de studentmigranten geschrokken zijn van de manier waarop de Madrilenen op hen reageren. In hun herkomstland hadden mijn informanten veel bewegingsvrijheid, genoeg economische middelen en er was duidelijk

---

²⁵ Informeel gesprek Naroua 10 maart 2011

sprake van insluiting. In tegenstelling tot het herkomstland is het leven in het ontvangende land een stuk gecompliceerder. De studentmigranten voelen zich in Madrid uitgesloten en daarom zijn de verwachtingen qua insluiting niet uitgekomen. Wat maakt dat de studentmigranten uitsluiting ervaren in Madrid zal in de volgende paragrafen worden beschreven.

3.2 Er niet bij horen

*Loubaba is een mooie Marokkaanse vrouw van 24 jaar oud, die sinds een jaar in Madrid woont. Ik had haar tijdens onze verscheidene gesprekken nog nooit verdrietig of boos meegemaakt, totdat het onderwerp discriminatie aan bod kwam. Op een ietwat geneerde en verdrietige manier vertelde zij hier het volgende over: "School had een excursie naar Toledo georganiseerd. Dus ik ging met een aantal van mijn Afrikaanse vrienden mee. In Toledo kregen we een uur vrije tijd. De gids vertelde ons waar we na dat uur weer zouden verzamelen. Maar wij raakten de weg kwijt. Daarom belde we onze gids en vroegen haar of zij ons misschien op kon halen met de bus, omdat we echt niet wisten waar we waren. Zij zei toen dat ze zou komen. Maar na dertig minuten was zij er nog steeds niet en om die reden belde we haar nog een keer. Vervolgens zei zij dat ze al onderweg naar huis waren en dat we zelf maar een manier moesten vinden om thuis te komen. Gedurende de excursie was ze al erg negatief geweest over Afrikanen. En nu liet ze ons echt zien hoe ze over ons dacht. Vaak zeggen Spaanse mensen ook tegen mij: 'Ga terug naar waar je vandaan komt, ga terug naar je eigen land.' En in de metro krijg ik vaak boze blikken, omdat ik een hoofddoek draag."*²⁶ Uit wat Loubaba mij vertelde kan worden opgemaakt dat Loubaba uitsluiting ervaart door de Madrilenen. Voor Loubaba betekent dit, dat uitsluiting haar leven in Madrid negatief beïnvloed. Zij voelt zich in Madrid minder op haar gemak dan verwacht. Hoe deze uitsluiting tot stand komt zal ik in hieronder beschrijven.

In de 20^e eeuw hebben zich veel veranderingen voorgedaan in de etnische samenstelling van samenlevingen in Europa. Ten gevolgen van de mondialisering is er een grotere mate van mobiliteit ontstaan. Als resultaat hiervan zijn er meer migratiestromen in Spanje op gang gekomen. In de periode van 2000 tot 2010 is de Spaanse populatie met 13,5 % gestegen (IOM, 2008). Daarentegen zijn de niet-Europeanen in Spanje verzesvoudigd. Met deze migratiestromen gaat culturele diversiteit gepaard (Appadurai in Inda & Rosaldo, 2008). Met

---

²⁶ Informeel gesprek Loubaba 7 maart 2011

culturele diversiteit wordt bedoeld dat groepen van verschillende afkomst voortdurend met elkaar in aanraking komen. In Europa spelen zich velerlei conflicten af ten gevolge van de hoge mate van culturele diversiteit. Er zijn talrijke debatten gaande wanneer het over migratiestromen, integratie- en discriminatie van migranten gaat. Het beginsel van deze conflicten ligt in het nationalisme (Wimmer, 2002).

Nationalisme houdt in dat wanneer je leeft naar het moraal van de samenleving je als een volwaardig lid van de samenleving gezien wordt (Gellner, 2007). Iedereen die volwaardig lid is, kan rekenen op dezelfde gelijke rechten en bescherming. Door de koppeling van volledig burgerschap aan de nationale identiteit is het mogelijk voor de natiestaat om mensen uit te sluiten. Nationalistische sentimenten worden door zowel politieke leiders als burgers aangewend om de ene groep in te sluiten en de Ander uit te sluiten. Wanneer mensen onderdeel willen zijn van een natiestaat moeten zij een specifieke nationale culturele identiteit bezitten. Voor een culturele identiteit worden aspecten van taal, origine, historische voorvallen of gebruiken gekozen uit de authentieke of denkbeeldige traditie van een groep en daarna worden deze gebruikt om een groep als unieke eenheid van andere groepen af te zetten (Barth, 1969). Deze culturele aspecten worden gebruikt als identiteitstekens. Deze identiteitstekens gebruiken personen om zichzelf en anderen aan te duiden in termen van de groep waar ze bij horen en om deze af te scheiden van andere groepen. De gezamenlijke identiteit speelt constant een rol in iedere situatie en wordt benadrukt (Verkuyten, 1998:28).

Niet iedereen kan aan de juiste kenmerken zoals een gezamenlijke cultuur, historie en etnische achtergrond voldoen, waardoor er niet aan de voorwaarden voldaan kan worden om lid te kunnen zijn van een verbeelde gemeenschap van burgers, de *imagined community* van Anderson (1983). Dit leidt er toe dat afwijkende groepen en individuen niet over een volledig burgerschap en de daarbij behorende rechten kunnen beschikken. Mensen worden onderscheiden en geplaatst in de groep die dezelfde kenmerken deelt. Formeel en informeel worden zo meerdere groepen uitgesloten van een deelname aan de politieke besluitvorming (Tully in Hedetoft & Hjort, 2002). Iemand die binnen een staat gelijke rechten wil hebben, moet ook gelijk zijn of worden aan de natie. Zo niet, dan worden deze individuen uitgesloten.

Er ontstaat een vorm van uitsluiting waarbij er een 'wij-zij' beleving is (Ghorashi, 2003). Mensen zien hierbij constant het onderscheid met mensen die tot een andere groep behoren en spreken deze verschillen ook uit. Bij dit proces van *othering* worden één of meerdere mensen van een bepaalde sociaal gedefinieerde groep structureel anders benaderd (Ghorashi, 2003). Er wordt een cultureel onderscheid gemaakt (Eriksen, 2002:6). Deze manier

van uitsluiting kan volgens Wimmer (2002) gezien worden als een extreme vorm van nationalisme.

Naar alle waarschijnlijkheid benadrukken de Madrilenen hun gezamenlijke identiteit, omdat vaste kernpunten onder invloed van individualisering, Europeanisering en multiculturalisering langzaam verdwijnen (Gordijn, 2007). Door het toenemende aantal migranten neemt het thuis gevoel en de houvast van de Madrilenen af. De Madrilenen leven op een plaats waar zij altijd hebben behoort, maar deze plek wordt veranderd door migranten die er nu ook gevestigd zijn. Hierdoor verlangen veel mensen terug naar hun vroegere thuis, maar door de migranten zal dit thuis nooit meer hetzelfde zijn (Hedetoft & Hjort, 2002). De Spanjaarden voelen zich bedreigd door de migranten, waardoor zij hun gezamenlijke identiteit gaan benadrukken (Sen, 2006). Hoe de uitsluiting er in de praktijk in Spanje uit ziet vertelde Naroua mij. Naroua beklagde zich regelmatig over de uitsluiting die hij ervaart in Madrid. *“In Spanje is er in het openbaar vaak geen racisme te zien. Er zijn geen xenofobische partijen en er is ook geen duidelijke afkeer van gekleurde mensen. Er zijn wel een paar kleine extremistische groepen die tegen immigranten zijn, maar er zijn geen werkelijk uitsprekende extremistische groepen. Wel is er subtiel racisme, zoals het voordringen in een rij op de markt. Omdat ze er van uitgaan dat zij eerder geholpen behoren te worden. Het is niet overduidelijk, maar het is er.”*²⁷ Het citaat van Naroua laat zien op welke manier er volgens Naroua in Spanje sprake is van uitsluiting van migranten.

3.3 Het zwarte lichaam

Het proces van uitsluiting vindt niet alleen plaats doordat er een onderscheid gemaakt wordt in culturele identiteit, groepen worden ook uitgesloten door stigmatisering. Een stigma is een beoordeling die ervoor zorgt dat individuen gescheiden worden van anderen door een naam aan mensen te geven en hen in een hokje te plaatsen. Veel mensen stigmatiseren om zo ordening te scheppen in chaos. Daarnaast wordt het lidmaatschap en trouw aan de eigen groep versterkt wanneer de Ander een stigma wordt opgelegd. Eriksen (2002) noemt dit proces *dichotomisatie*.

Een stigma komt tot stand binnen sociale relaties (Pescosolido, Lang & Olafsdottir, 2008). De kern van een stigma komt naar voren in de regels die aan gedrag gerelateerd

---

²⁷ Interview Naroua 4 april 2011

worden. Aan iedere sociale interactie worden bepaalde verwachtingen gehangen. Wanneer mensen tegen de regels en de verwachtingen ingaan kan een persoon als anders of verschillend gezien worden, wat vervolgens tot een stigma leidt. Er wordt een context gecreëerd waarin er verschil kan worden gemaakt en gezien kan worden (Pescosolido, Lang & Olafsdottir, 2008:432). Zo kunnen mensen door stigmatisatie op basis van één kenmerk worden uitgesloten (Verkuyten, 1998). Over het algemeen zorgt een stigma voor negatieve gedachtes en een stereotypering van een individu of groep waar mensen niet snel meer vanaf komen (Verkuyten, 1998). Ook de studentmigranten hebben last van stigmatisering en de daarbij komende uitsluiting.

Het stigma dat de studentmigranten opgeplakt hebben gekregen van veel Madrilenen is voornamelijk ontstaan door de overwegend negatieve berichtgeving in de media en de politiek met betrekking tot de Afrikaanse bevolking. Er worden artikelen gepubliceerd over ongeschooldheid, werkloosheid en criminaliteit onder Afrikanen en er komt door de politiek angst jegens de Afrikaanse migranten tot stand. Dit heeft er voor gezorgd dat er een categoriaal denken is ontstaan over mensen met een Afrikaanse achtergrond (Ghorashi, 2003). Felicien woont al een aantal jaar in Madrid. Hij schepte bij mij een overtuigend beeld van hoe talrijke Madrilenen volgens hem alle Afrikanen over één kam scheren. *“Mensen in Madrid oordelen te veel. Ze beledigen mij en denken dat ik ongeschoold ben. In Spanje staat zwart of gekleurd synoniem voor huishoudelijk werk, armoede en onwettigheid. Spanjaarden geloven het niet als je zegt dat je geschoold bent. Als één Afrikaanse persoon iets steelt, denken de Madrilenen meteen dat iedere Afrikaanse persoon steelt. We moeten allemaal boeten voor degene die slecht zijn.”*²⁸ Het bovenstaande citaat laat zien dat volgens Felicien, de studentmigranten niet meer als individu worden gezien. Ze vallen allemaal in dezelfde categorie: Afrikaanse migrant. Grote aantallen Madrilenen zien de studentmigranten door verschillende negatieve berichtgevingen over Afrikaanse migranten in de media als gevaarlijk, als mogelijke terroristen en ze denken bovendien dat alle Afrikanen ongeschoold zijn. Er zou gesteld kunnen worden dat de negatieve stereotypering van Afrikanen door legio Madrilenen als waarheid gezien wordt. Volgens mijn informanten zorgt deze negatieve connotatie er zo onder andere voor dat sommige winkeliers een studentmigrant snel helpen zodat deze eerder weg is uit de winkel. Veel winkeliers doen dit volgens mijn informanten, omdat zij denken dat de studentmigranten iets zouden willen stelen. Rosetta gaf mij het volgende voorbeeld. *“Ik was bij de metro aan het wachten tot dat iedereen er uit kwam en ik*

---

²⁸ Informeel gesprek Felicien 5 maart 2011

er in kon gaan. De laatste persoon kwam er uit, een vrouw, en ze begon mij te duwen en te schreeuwen dat ik moest wachten tot zij er uit was. Vervolgens duwde ze mij nog een keer."²⁹

U kunt zich overigens afvragen in hoeverre deze situatie specifiek is voor de Afrikaanse migranten of dat deze vrouw zich hetzelfde gedragen had tegenover een Madrileen.

Mijn informanten zijn moe van de eenzijdige berichtgeving en het gebrek aan nuance. Door mijn informanten Kone en Felicien werd er op een boze toon gesproken over de mate van uitsluiting. *"Mensen kijken mij niet in de ogen of zijn bang voor me. Ook is het gebeurt dat er om twee uur 's nachts mensen naar mij schreeuwden: 'Jij Afrikaanse bitch ga terug naar je eigen land!' "*³⁰ *"Ze noemen me gewoon zwart. Niet mijn gewone naam, nee zwart. Ze kijken naar je alsof je niemand bent."*³¹ Felicien laat hier zien dat het zwarte lichaam van de Afrikaanse migrant eigenlijk voor een toegeschreven sociale identiteit zorgt waar een negatieve waarde aan vast zit. Doordat mijn informanten geplaatst worden in een groep die over een negatieve sociale identiteit beschikt, worden zij door veel Madrilenen vermeden en uitgesloten.

De negatieve en afkeurende houding van de vele Madrilenen tegenover de studentmigranten zorgt ervoor dat de kwaliteit van het leven van de studentmigranten in Madrid afneemt. Het uitsluiten van de studentmigranten zorgt voor marginalisatie en grote ongelijkheden tussen de studentmigranten en de Madrilenen. Volgens mijn informanten hebben een aanzienlijk aantal Madrilenen het gevoel dat zij meer rechten hebben dan de studentmigranten. Naroua vertelde, om dit gevoel uit te leggen, het volgende: *"Er was een oudere Madrileense vrouw die een kledingstuk op de markt wilde kopen en er vanuit ging dat zij als eerste iets kon afrekenen ondanks dat ik al voor haar stond. Dit laat naar mijn idee zien dat er Madrilenen zijn die denken dat zij meer privileges hebben dan de Afrikaanse student."*³² Zelf kan ik niet op basis van dit voorbeeld concluderen dat de Madrilenen inderdaad het gevoel hebben boven de studentmigranten te staan. Wel begrijp ik door de gesprekken met de studentmigranten dat zij door de verschillende ervaringen met discriminatie, sneller handelingen van de Madrilenen als negatief beoordelen. Terwijl dit niet altijd zo hoeft te zijn.

De uitsluiting die de studentmigranten ervaren zorgt ervoor dat zij minder goed assimileren in Madrid. Zij gaan immers door de beleving van het uitgesloten worden en het als anders gezien

---

²⁹ Informeel gesprek Rosetta 4 maart 2011

³⁰ Interview Kone 6 maart 2011

³¹ Informeel gesprek Felicien 6 maart 2011

³² Informeel gesprek Narou 12 maart 2011

worden hun eenduidige eigen identiteit benadrukken (Sen, 2006). Zij identificeren zich meer met de eigen etnische groep dan met de Madrilenen. De ruimte voor verbinding met de Madrilenen wordt hierdoor kleiner, want de studentmigranten gaan zich eerder afsluiten dan openstellen voor mogelijke nieuwe contacten met de Madrilenen (Ghorashi, 2003).

In deze paragraaf heb ik beschreven waardoor de studentmigrant wordt uitgesloten. In de volgende paragrafen bespreek ik twee recente redenen van uitsluiting.

3.4 Angst

Een verklaring voor het feit dat vooral Afrikaanse migranten worden uitgesloten kan gevonden worden in de verschillende aanslagen die op 11 maart 2004 gepleegd zijn op vier treinen in Madrid. Bij de aanslagen zijn 191 mensen om het leven gekomen en er zijn ruim 1800 gewonden gevallen.³³ Het optimisme dat er in eerste instantie was over globalisering sloeg om na de aanslagen. Waar de jaren '90 vooral in het teken stonden van de voordelen van mondialisering (internet, politieke vrijheid etc.) ontstond er nu onzekerheid bij de bevolking over de mondiale ontwikkelingen (Eriksen, 2002). Veel mensen staan door de aanslagen angstiger en negatiever tegenover de integratie van moslims en zijn ook minder verdraagzaam. Zij zetten zich niet alleen af tegen de werkelijke daders, maar ze zetten zich af tegen de gehele groep waar de daders onder worden gecategoriseerd. Dit zorgt ervoor dat er negatief wordt aangekeken tegen de moslimbevolking. Mijn informanten zijn allemaal aanhangers van de Islam en ervaren hierdoor de negatievere kijk die er op moslims wordt geworpen. *Rosetta is al verschillende keren in Madrid geweest om te studeren. Voor 2001 vond zij de Spaanse bevolking uitnodigend en warm. Ze heeft destijds vrijwel geen discriminatie ondervonden. Toen zij na 2004 terug kwam in Spanje vond ze dat de mensen erg veranderd waren. Ze waren meer gesloten, afstandelijk en discriminerend. Zij heeft zelf sterk het gevoel dat het door de terroristische aanslagen komt die er zijn geweest in 2004 en door de crisis die er op dit moment heerst. "Ik denk dat de Spaanse bevolking angstiger is geworden na de terroristische aanvallen in 2004. Veel Afrikaanse inwoners in Spanje zijn toen terug gegaan naar hun herkomstland."*³⁴ In het bovenstaande vignet laat ik zien hoe Madrid volgens Rosetta in negatieve zin is veranderd door de terroristische aanslagen. Een

---

³³ NRC Handelsblad

http://vorige.nrc.nl/buitenland/article1852278.ece/Nabestaanden_Madrid_teleurgesteld?service=Print 4 maart 2011

³⁴ Informeel gesprek Rosetta 4 maart 2011

laatste oorzaak van uitsluiting van de studentmigranten, de economische crisis, bespreek ik in de aansluitende paragraaf.

3.5 Economische crisis

Eén van de meest recente redenen van uitsluiting van migranten is de economische crisis. De nationale krant El Pais berichtte op 6 januari 2011 dat Portugal en Spanje staatsleningen hebben ontvangen om de tekorten op de staatshuishouding te verminderen. Hierover moet wel veel rente worden betaald, maar er is in ieder geval een begin gemaakt in het verbeteren van de Spaanse economie. De aandelen en de euro zijn momenteel weer in waarde aan het stijgen. Het is echter nog steeds erg moeilijk voor de Spanjaarden om een baan te vinden door de economische crisis die er heerst. Hoewel de werkloosheid in Spanje sinds december 2010 met 10.221 personen is afgenomen, is de werkloosheid over het hele jaar genomen wel met 176.000 personen toegenomen.³⁵ Daardoor staat de totale werkloosheid nu op ruim 4,1 miljoen personen, aldus het Spaanse ministerie van Arbeid. Er zijn dus enorm veel Spanjaarden die op dit moment zonder werk zitten en hard op zoek zijn naar manieren om toch een inkomen te genereren.

In een grote metropool als Madrid is het op dit moment ook erg moeilijk om een baan te vinden. Er staan rijen voor de voedselbanken, er zijn enorm veel winkels opgeheven en er staan ook enorme wachtrijen bij uitzendbureaus. De Madrilenen zijn bang voor de concurrentie van de migranten. Een verklaring zou volgens een artikel van Cummings (1980) kunnen zijn dat de Madrilenen bang zijn dat de kans op een baan voor hen wordt verkleind en de salarissen omlaag gaan doordat de migranten voor minder salaris willen werken. Naar mijn idee is dit niet altijd het geval. Er zijn ook andere redenen aan te halen waarom salarissen omlaag worden gehaald, zoals hogere bedrijfskosten en een lagere verkoop. Toch gaan veel Madrilenen er vanuit dat het aan de migranten ligt. Illustratief hierbij zijn de ervaringen die Rosetta en Abdou met mij deelden. Allereerst Rosetta: *“Mensen in Madrid denken dat ik hun plek in neem. Zij vinden dat ik hun geld uitgeef en dat ik terug moet naar mijn herkomstland.”*

³⁶ Abdou zei hierover: *“Door de economische crisis is het ook erg moeilijk om een immigrant te zijn in Madrid. De Madrilenen kijken naar je met andere ogen. Alsof ze willen zeggen ‘ga*

---

³⁵ El Pais

http://www.elpais.com/articulo/espana/China/compromete/comprar/6000/millones/deuda/espanola/elpepuesp/20110106elpepunac_4/Tes 15 april 2011

³⁶ Informeel gesprek Rosetta 4 maart 2011

terug’.”³⁷ Deze citaten benadrukken dat volgens mijn informanten veel Madrienen het gevoel hebben dat de jonge migranten hun banen en daarmee ook geld inpikken. Hoe groter het gevoel van dreiging is en hoe groter de angst voor competitie, des te groter wordt de mate van uitsluiting door de Madrienen (Cummings, 1980). Toch hebben de Madrienen over het algemeen niets te vrezen van migranten. Het is zelfs zo dat de immigranten het zwaarder te verduren hebben tijdens een economische crisis dan de autochtone bevolking. Zodra er een crisis is hebben werkgevers veel keuze in werknemers. Zij kiezen daardoor minder snel voor migranten (Cummings, 1980). Het antwoord op de vraag waarom de Afrikaanse migranten dan toch worden uitgesloten door de Madrienen kan liggen in het al eerder besproken feit dat Afrikaanse migranten een negatieve identiteit krijgen toegeschreven door veel Madrienen. Volgens mijn informanten grijpen de Madrienen daarom alles aan om negatief tegenover hen te staan, los van het feit of deze houding gebaseerd is op reële angsten. Het maakt hierbij niet uit of hun houding gebaseerd is op de realiteit of niet.

De meesten van mijn informanten ervaren dezelfde vorm van uitsluiting die onder andere Rosetta en Abdou schetsen. Khouzaima kan zich echter totaal niet in deze schetsing vinden. Hij is de enige die langzaam lid wordt van de imaginaire gemeenschap van de Spanjaarden (Anderson, 1983). *Khouzaima is een voorbeeld van iemand die een zoals hij altijd zegt ‘geniaal leven’ in Madrid heeft. Sterker nog, hij heeft zelf geen enkel verhaal te vertellen over discriminatie. Khouzaima vindt de Spanjaarden vriendelijk en kan goed met hen en mensen van een andere nationaliteit opschieten. Dit in tegenstelling tot mijn andere informanten die verschillende vormen van discriminatie hebben ervaren.*³⁸

Zelf heb ik het gevoel dat er inderdaad discriminatie heerst jegens Afrikaanse migranten, maar naar mijn idee worden nu negatieve ervaringen soms te gemakkelijk aan discriminatie gekoppeld. Zo zouden de voorbeelden die Rosetta en Loulaba vertellen ook Spanjaarden zelf overkomen kunnen zijn. Dit soort voorbeelden zijn in mijn ogen niet per definitie onder discriminatie te vatten. Voorgaande maakt dat ik in verdere hoofdstukken van mijn onderzoek kijk naar de redenen waarom onder andere Rosetta het gevoel heeft gediscrimineerd te worden en Khouzaima niet. In het volgende hoofdstuk wordt een duidelijk verband gelegd tussen de mate van het ervaren van uitsluiting en de manier waarop mijn informanten in Spanje hun sociale netwerk invullen en contact onderhouden met het herkomstland.

---

³⁷ Interview Abdou 6 maart 2011

³⁸ Informeel gesprek Khouzaima 12 april 2011

Dit hoofdstuk laat zien hoe de studentmigranten contact onderhouden met hun familie en vrienden in het herkomstland en hoe dit contact de insluiting van de studentmigranten in Madrid tegenwerkt. In de introductie van het hoofdstuk worden de begrippen *home* en *belonging* toegelicht. Paragraaf 4.1 beschrijft vervolgens hoe mijn informanten het gevoel van thuis oproepen. Paragraaf 4.2 geeft een weergave van het sociale netwerk van de studentmigranten, wat één van de manieren is om een thuisgevoel te creëren. Paragraaf 4.3 tot en met 4.6 laten de verschillende wijzen zien waarop de studentmigranten banden onderhouden met het sociale netwerk in het herkomstland. Tot slot leest u in paragraaf 4.7 wat de daarvoor beschreven processen voor effect hebben op hoe mijn informanten op dit moment hun toekomst zien.

4 Oost, West, thuis,best

*Rosetta is een jonge goedlachse vrouw met grote bruine ogen. Zij is afkomstig uit Mauritanië en woont nu al bijna zeven maanden in Madrid. Ze is naar Madrid gekomen om een studie 'Business and Languages' te volgen. Zodra ze deze studie heeft afgerond hoopt ze in Nigeria aan het werk te kunnen bij het ministerie. Er zijn volgens haar maar weinig mensen die voor een baan bij het ministerie in aanmerking komen, maar zij hoopt dat zij één van de gegadigden is wanneer zij haar diploma van de 'Universidad Complutense Madrid' heeft behaald. Het is vandaag een mooie zonnige dag en ik zit met Rosetta op een terras. Om ons heen zitten mensen te genieten van de zon en met elkaar te kletsen, te drinken en tapas te eten. Ondanks dat Rosetta zo'n dag als vandaag heerlijk vindt wil ze niets liever dan terug naar Nigeria. Ze wil weer bij haar vriend en familie zijn en kan dan ook niet wachten tot de dag waarop de zomervakantie eindelijk begint. Rosetta kan op dit moment aan niets anders denken. "Ik vind het leven hier zo anders. Zo kil en onvriendelijk. Ik wil weer terug naar de warmte van mijn land en mijn geliefden."*³⁹

Wanneer de verbeelding de overhand heeft genomen en de studentmigranten daadwerkelijk naar Madrid zijn gemigreerd, begint het nieuwe leven van de studentmigranten. Migreren naar Madrid betekent dat de studentmigranten hun families moesten verlaten en dat ze moesten breken met de socio-, culturele-, economische- en andere onderhoudssystemen waaraan ze gewend waren. De studentmigranten die in Madrid zijn gaan studeren moesten zich, naast de

---

³⁹ Informeel gesprek Rosetta 20 maart 2011

normale activiteiten op school, leren aan te passen aan een nieuw cultureel milieu. De studenten moesten een nieuwe thuisbasis creëren in een nieuwe samenleving. Er moest kennis worden gemaakt met nieuwe zaken en een gevoel van *home* en *belonging* worden bewerkstelligd (Hedetoft & Hjort, 2002).

De term *home* wordt door Hedetoft en Hjort (2002) besproken als een thuis waar iemand zich op zijn plaats voelt. Een plek waar familie en vrienden zijn, waar mensen zich mee kunnen identificeren. Het is een plek waar we graag naar terug gaan wanneer we ergens anders op de wereld zijn. Thuis is samengevat daar waar we ons vertrouwd en veilig voelen. Binnen het concept van thuis wordt een gevoel van *belonging* opgebouwd (Hedetoft & Hjort, 2002).

De term *belonging* geeft aan in hoeverre een persoon voelt dat men behoort te zijn op de plek waar hij of zij zich bevindt (Hedetoft & Hjort, 2002). Mensen kunnen op verschillende plekken hun *home* hebben, maar kunnen maar op één plek voelen er werkelijk thuis te behoren (Hedetoft & Hjort, 2002). Wanneer mensen niet geaccepteerd worden binnen een gemeenschap is het lastig een gevoel van *belonging* te bewerkstelligen. *Belonging* bestaat dan ook uit de twee elementen *being* en *longing to be*. Je kunt ergens zijn waar geen sprake is van acceptatie waardoor je niet het gevoel hebt ergens te behoren. Hierdoor kunnen mensen een gevoel van *longing to be* krijgen. Dit houdt in dat je op één plek bent, maar ondertussen verlangd naar een andere plaats.

Hedetoft en Hjort (2002) geven aan dat gevoelens van thuis niet meer aan één natiestaat te koppelen zijn. Technologische ontwikkelingen hebben ervoor gezorgd dat lange afstandsrelaties makkelijker te onderhouden zijn doordat er makkelijker gecommuniceerd wordt en er over grotere afstanden heen en weer kan worden gereisd. Op deze manier kunnen er sociale banden in meerdere landen worden onderhouden (Inda & Rosaldo, 2008:4). Mensen kunnen zich zo op een fysieke plek begeven, maar met hun gedachten op een heel andere plek zijn. Het gevoel van *home* en *belonging* verplaatst zich over landsgrenzen heen. Dit wordt een deterritorialisering van thuisgevoelens genoemd (Hedetoft & Hjort, 2002). De band van een persoon met een gegeven plek is hierdoor niet meer noodzakelijk. Het zou dus mogelijk moeten zijn om op verschillende plekken een thuis te doen ontstaan. Of dit ook voor de studentmigranten geldt, zal ik nu bespreken.

De studentmigranten hebben een binding met verschillende landen. Migranten uit onder andere Senegal die in Madrid woonachtig zijn hoeven zich niet perse thuis te voelen in hun herkomstland, zij zouden zich beter thuis kunnen voelen in Madrid. Ze zouden zich ook op

beiden plekken even thuis kunnen voelen. Voor mijn informanten betekent het dat er wel een redelijke binding met Madrid is, maar dat de binding met het herkomstland nog altijd sterker is. Dit vanwege het feit dat de studentmigranten zich moeilijk kunnen aanpassen aan het ontvangende land. Het maken van een thuis in het bestemmingsland is niet eenvoudig, omdat de studentmigranten afhankelijk zijn van de Madrileense samenleving waarin zij een gevoel van thuis willen scheppen. De studentmigranten behoren tot de minderheid van de Madrileense samenleving en voelen zich uitgesloten door de gemeenschap. Processen van uitsluiting maken het op die manier lastig om een *home* te maken in Madrid. Hoe uitsluiting in zijn werk gaat is besproken in hoofdstuk 3. Door het proces van uitsluiting voelen de studentmigranten zich een buitenstaander van de gemeenschap en is er in plaats van een gevoel van *belonging* vaak een gevoel van *longing to be* (Hedetoft & Hjort, 2002). Door het gevoel van *longing to be* onderhouden de studentmigranten nog sterke banden met het herkomstland om zo het gemis van het herkomstland te verminderen. De banden die worden onderhouden met het herkomstland, spelen een belangrijke rol in het insluitingsproces. In de volgende paragrafen zal ik daarom beschrijven hoe de studentmigranten bindingen met het herkomstland onderhouden.

4.1 Gevoelens van thuis

De verbondenheid met het bestemmingsland is bij de studentmigranten, mede door de ervaren uitsluiting, klein. Hierdoor ervaren zij geen gevoel van *belonging* in Madrid. Om toch een gevoel van thuis in het bestemmingsland te ondervinden, roepen zij herinneringen op.

De antropologen Nigel Rapport en Andrew Dawson (1998) geven aan dat het gevoel van thuis opgeroepen wordt met bepaalde rituelen, herinneringen, kledingstijlen en woorden. *Een duidelijk voorbeeld van het ophalen van herinneringen is te vinden in de studentenkamers die ik heb bezocht. In veel van de studentenkamers van verschillende studenten die ik bezocht, vielen de velen foto's van familieleden, vrienden en geliefden uit het herkomstland mij op. De studentenkamers van mijn informanten zijn bezaaid met foto's uit hun herkomstland. Muren hangen vol met foto's van familieleden en vrienden. Op vrijwel ieder nachtkastje staat een foto van geliefden. Zo heeft Rosetta een foto van haar vriend op haar nachtkastje staan en Naroua een foto van zijn zus met haar dochttertje.* Uit de vele foto's blijkt dat gevoelens van thuis door de studentmigranten vooral worden gerelateerd aan hun herkomstland. Thuisgevoelens worden dus gekoppeld aan een plek waar mijn informanten zich op dit moment niet bevinden. Thuis wordt door mijn informanten vooral gekoppeld aan familie. De

foto's en de herinneringen die ze ophalen van hun herkomstland zorgt ervoor dat het lastiger wordt om zich aan te passen in het land waar zij zich nu bevinden. In Madrid zijn hun familie en vrienden niet wat maakt dat het bewerkstelligen van een gevoel van een thuis in Madrid erg ingewikkeld voor hen is. Mijn informanten missen hun ouders het meest van hun achtergebleven familie. *“Zij zijn toch de mensen die altijd voor mij klaar staan en voor mij zorgden”*⁴⁰, zo geeft Kone aan. Doordat mijn informanten veel met andere Afrikaanse studenten omgaan, proberen ze toch een soort gevoel van thuis op te roepen. Hierover zegt Felicien het volgende: *“Natuurlijk mis ik mijn familie en vrienden, ze zijn allemaal zo ver. Maar dat is de keuze die ik gemaakt heb. Voor nu zijn de andere Afrikaanse studenten in Madrid mijn familie.”*⁴¹

Tevens blijkt dat de omgeving van het herkomstland wordt gemist. Dit komt naar voren in het volgende citaat van Loulaba. *“In Afrika is er veel groen. Er zijn bossen, rivieren, stranden, maar ook lagunes. Hier in Madrid is alleen een park. En pas na een autorit van anderhalf uur kom je bij een rivier. Ik zou graag weer even die omgeving in mij opnemen en genieten van de geur van frisse lucht.”*⁴² In dit citaat komt naar voren dat de omgeving in Madrid in grote mate verschilt van de omgeving waar Loulaba in is opgegroeid. Dit maakt het lastiger voor Loulaba om zich thuis te voelen.

Tot slot wordt thuis ook gerelateerd aan het eten dat mijn informanten normaal gesproken aten. Abdou vertelt gepassioneerd over hoe zijn moeder altijd de heerlijkste gerechten voor hem en zijn broertjes en zusjes kookt. Nu moet hij het doen met de Spaanse gerechten die voor hem en de anderen studenten klaar worden gemaakt op de campus. De studenten mogen niet op hun eigen kamer koken. Een enkele keer gaan de studentmigranten daarom eten in een Afrikaans restaurant, maar ook daar is volgens Abdou het eten nog steeds niet zo lekker als dat van zijn moeder. Dit voorbeeld van Abdou laat zien dat een thuisgevoel ook gekoppeld wordt aan bekende gerechten.

Het ophangen van foto's, het omgaan met andere Afrikaanse migranten en het eten in Afrikaanse georiënteerde restaurants is een onderdeel van het proces van *home making*, waarbij mensen zich een thuis verbeelden en voor zichzelf een thuis creëren op diverse geografische locaties (Espiritu, 2003:2). Toch lukt het de studentmigranten niet met dit proces van *home making* een gevoel van *belonging* te bewerkstelligen in het bestemmingsland. Er valt te concluderen dat thuis door mijn informanten voornamelijk wordt gekoppeld aan het

---

⁴⁰ Informeel gesprek Kone 20 maart 2011

⁴¹ Informeel gesprek Felicien 14 maart 2011

⁴² Loulaba interview 16 maart 2011

herkomstland en niet aan het bestemmingsland. Vermoedelijk voelen zij zich hierdoor meer uitgesloten dan mensen die zich wel thuis voelen in de maatschappij waar zij in leven.

Ik heb in deze paragraaf al kort aangegeven dat de omgang met andere Afrikaanse studenten een onderdeel is van het proces van *home making*. In de volgende paragraaf zal ik het sociale netwerk van de studentmigranten verder beschrijven en aangeven welke rol dit sociale netwerk speelt in het proces van uitsluiting.

4.2 Een familie van vrienden

Een sociaal netwerk is volgens Maundeni (1999) een groep of individuen waarmee een groep of individu in contact staat. In dit geval zijn de mensen in het sociale netwerk van de studentmigranten, andere studenten, huisgenoten en familie. In verschillende studies (Adelegan, 1985, Anumonye, 1970) over Afrikaanse studenten die in andere werelddelen gaan wonen komt naar voren dat de studenten het lastig vinden om hun sociale netwerk dat ze altijd hadden te verplaatsen in een nieuw soort netwerk. Hier zijn verschillende redenen voor. De eerste reden is dat de studentmigranten bij aankomst in Madrid de Spaanse taal nog niet volledig beheerste. Het gevolg hiervan was dat de communicatie met leraren en klasgenoten moeizaam verliep.

Daarnaast is het voorkomen van de studentmigranten anders. Zo hebben zij onder andere een andere huidskleur en klederdracht (Adelegan, 1985). Wanneer de studentmigranten ergens binnen komen is het meteen duidelijk dat zij geen Spanjaarden zijn. Een gevolg hiervan is dat de Spanjaarden de migranten niet snel opnemen in hun groep. Ten slotte is er in Spanje een andere cultuur en heersen er anderen gewoontes (Adelegan, 1985). Doordat mijn informanten hier niet aan gewend zijn is het voor hen moeilijk om geaccepteerd te worden en een nieuw sociaal netwerk op te bouwen. Als oplossing gaven de studentmigranten aan dat zij vooral met andere Afrikaanse studenten omgingen, omdat dit voor hen het dichtst bij hun sociale netwerk in het herkomstland komt. Zo zijn de meeste van de Afrikaanse studenten erg religieus, gaan zij niet veel uit, drinken geen alcohol en spenderen zoveel mogelijk tijd aan school.

Het feit dat de studentmigranten sterke banden onderhouden met andere Afrikaanse studenten in Madrid is niet iets wat nog niet in eerdere studies is onderzocht. Pruitt (1978) geeft ook aan dat Afrikanen vaak een sterke band onderhouden in ontvangende landen. Dit sterke groepsverband krijgen mensen uit het Afrikaanse continent van huis uit mee. Abdou

vertelde mij voorbeelden van de sterke groepsvorm die mensen op het Afrikaanse continent onderling hebben en vertelde hierbij de verschillen in omgang met mensen in Spanje en het Afrikaanse continent. *“Mensen zijn in Spanje minder in elkaar geïnteresseerd. Een voorbeeld hiervan is dat mensen al beginnen met eten zonder dat iedereen aan tafel zit en er wordt dan ook minder met elkaar gepraat. In Senegal eten we met zijn allen en praten we ook over verschillende onderwerpen. Een ander voorbeeld van de hechtheid in Afrika is dat heel veel familieleden in één huis wonen. Zo woont mijn vrouw nu bij mijn ouders in. Ook wanneer ik dadelijk terug ga naar Senegal blijven mijn vrouw en ik bij mijn ouders wonen.”*⁴³ De beschreven groepsvorm uit het herkomstland hebben de studentmigranten ook geprobeerd te creëren in Spanje, door met andere Afrikaanse studenten om te gaan. Kone laat in de onderstaande beschrijving zien hoe sterk de band is die de Afrikaanse studenten onderling hebben en welke voldoening zij uit deze band halen. *“De band die wij Afrikanen hebben onder elkaar is erg sterk. We hebben onderling productieve en vertrouwelijke banden. We vinden in deze relaties emotionele steun, advies en vriendschap. Het feit dat wij allemaal uit het Afrikaanse continent komen en los van elkaar naar Madrid zijn gekomen kweekt een vertrouwensband. We zijn het gewend om te leven in een sterke groepsvorm en zien elkaar nu als familie.”*⁴⁴ De beschreven emotionele ondersteuning ontstaat doordat de studentmigranten het gevoel hebben dat ze dezelfde problemen hebben, met onder andere uitsluiting, welke ze dan ook met elkaar delen. In de banden met andere Afrikaanse studenten vinden mijn informanten naast de beschreven emotionele ondersteuning ook hun culturele identiteit (Sen, 2006). Zoals in hoofdstuk 3 is besproken wordt de culturele identiteit gebruikt om een groep als unieke eenheid van andere groepen af te zetten door aspecten van taal, origine, gebruiken uit tradities of historische voorvallen te gebruiken (Barth, 1969). De culturele identiteit vinden de studentmigranten dus door terug te grijpen op de cultuur uit hun herkomstland, om zich zo staande te kunnen houden in Madrid.

Het tegenstrijdige is dat juist door de sterke band die de studentmigranten onderling hebben ze uitsluiting door de Madrilenen en andere studenten stimuleren. Assimilatie wordt tegengewerkt doordat er constant wordt teruggegrepen op mensen uit het Afrikaanse continent. De culturele identiteit wordt hierdoor vastgehouden en de studentmigranten lijken zich niet open te stellen voor veranderingen. Khouzaima heeft als enige van mijn informanten wel sterke banden opgebouwd met mensen buiten zijn Afrikaanse sociale netwerk. *“Ik heb*

---

⁴³ Informeel gesprek Abdou 21 maart 2011

⁴⁴ Informeel gesprek Kone 20 maart 2011

goede relaties kunnen opbouwen in Madrid. Maar dit heeft wel meer tijd gekost dan het in Afrika in beslag zou hebben genomen. Het eerste jaar sprak ik nog geen goed Spaans. Hierdoor trok ik vooral op met andere Afrikaanse studenten. Maar nu ik al twee jaar in Madrid woon is mijn Spaans verbeterd en heb ik vrienden uit allerlei landen. Met hen ga ik uit eten, dansen en drinken. Lekker naar het park of gewoon thuis een filmpje kijken, geniaal.”⁴⁵ Uit dit citaat valt te concluderen dat Khouzaima zich als enige van mijn onderzoeksgroep wel heeft opengesteld voor de Madrilenen en daardoor een, zoals hij aangeeft, ‘geniaal’ leven heeft. Naar mijn idee zouden mijn andere informanten door meer contact te onderhouden met de Madrilenen zich meer open kunnen stellen ten opzichte van hen. Het onderlinge contact zou hiermee versterkt kunnen worden. Het leven in Madrid zou zo naar mijn inzien een stuk aangenamer kunnen worden en insluiting van de studentmigranten zou bevorderd kunnen worden.

In de volgende paragrafen beschrijf ik de bindingen die de studentmigranten onderhouden met het herkomstland en in welke mate deze bindingen effect hebben op de mate van uitsluiting die er nu ervaren wordt.

4.3 Een lijntje met thuis

Naast het feit dat mijn informanten doorgaans terug vallen op hun eigen etnische groep wordt insluiting in Madrid ook tegengehouden doordat mijn informanten veel contact onderhouden met het sociale netwerk in het herkomstland. Eisenlohr (2006) geeft aan welk effect digitale communicatie heeft op het tot stand komen van een gemeenschap die los staat van landsgrenzen. De digitale manier van communiceren zorgt ervoor dat tijd en plaats minder belangrijk worden en dat sociale banden gemakkelijker onderhouden kunnen worden. Door middel van de verschillende communicatiemiddelen kunnen de studenten zaken delen met hun familie en vrienden in het herkomstland. De studentmigranten die gescheiden zijn van hun familie en vrienden kunnen door deze nieuwe media zo toch samen zijn. Er wordt door hen dan ook veel tijd op internet doorgebracht. Ze houden contact met thuis via telefoon, skype, facebook en e-mail. Op deze manier krijgen zij weer even het gevoel verbonden te zijn met hun dierbaren.

---

⁴⁵ Informeel gesprek Khouzaima 28 maart 2011

De volgende uitspraak van Naroua laat zien hoe vaak hij contact heeft met mensen in zijn herkomstland. *“Ik heb een hele goede relatie met mijn familie en vrienden. Iedere week bel ik met mijn familie. Ik mail ze sowieso iedere dag. Met mijn vrienden communiceer ik ook iedere dag via facebook, soms bel ik hen daarna ook nog even via skype.”*⁴⁶ Met dit citaat laat ik zien dat het contact dat Naroua met familie en vrienden in het herkomstland heeft, heel intensief is. Zelf heb ik ook ervaren dat er afspraken werden gemaakt om te gaan skypen en dat andere activiteiten daar omheen werden gepland. Abdou had zelfs één keer een wel heel bijzondere skype afspraak waar al het andere voor moest wijken. Hij was de vorige dag getrouwd en zou die dag met zijn vrouw gaan skypen. Een fragment uit het chat-gesprek⁴⁷ wat ik hierover met Abdou voerde:

Abdou: Hi, ik voel me vandaag een beetje ziek. Maar gister ben ik met mijn verloofde in Senegal getrouwd! Ik kan nu dus niet te lang met jou chatten want zij komt zo op Skype.

Melanie: Huh! Gefeliciteerd! Maar hoe kan dat nou! Je bent nu toch in Madrid?

Abdou: Ja, maar als Moslim hoeven de bruid en bruidegom niet fysiek aanwezig te zijn in de moskee, bij een bruiloft.

Melanie: Echt waar joh! Maar wie heeft dit dan allemaal geregeld?

Abdou: Mijn familie heeft voor dat ik naar Madrid kwam alles geregeld, zodat wanneer ik hier zou zijn de bruiloft gewoon door zou kunnen gaan ☺Ik kan dus niet wachten om met mijn vrouw te spreken.

Melanie: Ok, maar was je bruid er wel gewoon bij?

Abdou: Nee ook zij was gewoon thuis. In Senegal gaat het denk ik iets anders dan in Europa haha. Onze beide families regelen de bruiloft en wij hoeven er alleen maar mee in te stemmen.

Met het bovenstaande chatgesprek wil ik laten zien hoe belangrijk het kan zijn voor mijn informanten om met familie en vrienden contact te hebben via nieuwe communicatiekanalen. Transnationaliteit neemt een belangrijke plek in binnen hun leven en zorgt voor de nog steeds sterke binding met het herkomstland. Maar door het dagelijkse contact met het herkomstland, blijft de binding met het land sterk en wordt een gevoel van *belonging* en insluiting in Madrid tegengewerkt. De studentmigranten staan namelijk gevoelsmatig nog met twee voeten in het herkomstland en vinden het door het vele contact met het herkomstland ook minder noodzakelijk om een thuis in Madrid te vormen. De studentmigranten willen echter hun

---

⁴⁶ Interview Naroua 25 maart 2011

⁴⁷ Chatgesprek Abdou 18 maart 2011

dubbele binding behouden om zo toch een gevoel van thuis te kunnen ervaren in het bestemmingsland. Voor het bevorderen van insluiting is het wenselijk dat de studentmigranten de binding met het herkomstland verminderen (Scheffer, 2007) om zich zo meer open te kunnen stellen voor de Spaanse cultuur.

4.4 Wat niet weet, wat niet deert

Dat mijn informanten veel contact onderhouden met hun familie en vrienden in het herkomstland via verschillende communicatiekanalen is in de vorige paragraaf besproken. In deze paragraaf bespreek ik wat mijn informanten tijdens deze contactmomenten wel en niet bespreken.

De meeste studentmigranten praten over het algemeen met hun familie en vrienden over de algemene- en positieve zaken van Madrid. Ze spreken met hun familie en vrienden in het herkomstland daarom vooral over hun studie, vrienden en leraren. Ook wordt er gesproken over de mooie huizen, de omgeving en het weer in Madrid. *“De eerste dag dat ik in Madrid was heb ik aan mijn vrienden en familie vertelt hoe koud het hier in Madrid was. Ik vertelde iedere keer weer over het weer. Want in mijn land is het altijd warm en hier was het onder het vriespunt!”*⁴⁸ De meeste van mijn informanten praten alleen over de positieve zaken, omdat zij liever niet willen dat hun familie en vrienden in hun herkomstland zich zorgen om hen maken. Wanneer zij problemen hebben met bijvoorbeeld hun gezondheid bespreken zij dit met hun Afrikaanse vrienden in Madrid, die hen vervolgens helpen. Toen Abdou bijvoorbeeld erg ziek was hebben zijn Afrikaanse vrienden er op toegezien dat hij genoeg at en dronk. Tevens hebben zij gesproken met de leraren van Abdou en gezorgd dat er een regeling kon worden getroffen waardoor Abdou voor een week naar Senegal kon gaan om daar een medicijnman te bezoeken.

Verder wordt er door het merendeel van mijn informanten absoluut niet over de discriminatie gesproken die zij in Madrid ervaren. Dit doen zij bewust niet, omdat ze hun vrienden niet willen tegenhouden om ook naar Madrid te komen. Ze willen ervoor zorgen dat ook zij in Madrid komen studeren, zodat ook zij een betere studie kunnen volgen en daarmee een betere toekomst kunnen verkrijgen. Deze informanten denken dat zij de plannen van hun vrienden en familieleden tegenwerken wanneer zij over de discriminatie vertellen. *“Wanneer*

---

⁴⁸ Informeel gesprek Kone 20 maart 2011

je over de slechte zaken in Madrid spreekt, houdt dat de jongeren alleen maar tegen om ook naar Madrid te gaan om te studeren.”⁴⁹

Een tweede oorzaak van het feit dat er niet over discriminatie wordt gesproken kan gevonden worden in het feit dat er een zekere mate van gêne bij komt kijken wanneer erover de negatieve zaken in Europa wordt gesproken. Deze jonge studentmigranten werden door familie en vrienden in het herkomstland gezien als de ‘uitverkorene’ die het geluk had om in Europa te kunnen studeren. De studentmigranten zijn dus uitzonderingen en willen niet tegen familie en vrienden gaan ‘zeuren’ over de negatieve kanten van het leven in Europa.

Verkuyten (2002) geeft overigens nog een andere reden aan waarom mensen niet spreken over discriminatie. Volgens Verkuyten (2002) heeft het spreken over discriminatie effect op de identiteitsbeleving oftewel het zelfbeeld van mensen. Om ervoor te zorgen dat een positief zelfbeeld wordt vastgehouden zetten mensen de eigen groep het liefst alleen maar in een positief licht. Door negatieve beoordelingen en bejegeningen over zichzelf als individu of over hun groep weg te houden proberen mensen hun identiteitsbeleving niet negatief te laten beïnvloeden (Verkuyten, 2002). Discriminatie wordt daarom vaak geminimaliseerd of er wordt niet over gesproken. Toch hebben de mensen in het herkomstland volgens mijn informanten wel een idee over hoe de Spanjaarden zich opstellen tegenover de studentmigranten, maar mijn informanten willen deze vermoedens en gedachten niet bevestigen.

Ook mijn informanten waren voor zij naar Spanje migreerden niet op de hoogte van de voorkomende discriminatie. De studentmigranten vinden dit overigens niet erg. Ze begrijpen, nu zij zelf discriminatie ervaren, dat hun contactpersonen in Europa er niet over gesproken hebben.

Rosetta, Loubaba en Khouzaima zijn informanten die wel alles met hun familie en vrienden delen, dus ook de mindere kanten van Madrid. Zij kunnen en willen dit niet voor zich houden. Zij vinden steun bij hun familie en vrienden wanneer ze over de problemen vertellen die ze hebben ervaren. Rosetta en Loubaba, zoeken vooral bij hun familieleden naar emotionele steun. Volgens Maundeni (1999) doen veel vrouwen dit sneller dan mannen. Dit komt volgens hen, doordat vrouwen die in een ander land studeren zich vaak moeilijker kunnen aanpassen aan hun nieuwe leven dan mannen (Maundeni, 1999). Talrijke vrouwen praten daarnaast makkelijker over hun emoties dan mannen (Maundeni, 1999). Het feit dat de meeste vrouwen vooral emotionele steun zoeken bij hun familie komt, omdat zij zich bij hun familieleden

---

⁴⁹ Informeel gesprek Felicien 14 maart 2011

veilig en vertrouwd voelen (Maundeni, 1999). Zo ook Rosetta. Door middel van sterkende woorden wordt Rosetta door haar moeder geholpen met haar heimwee. *“Ik praat altijd met mijn moeder. Wanneer ik me bijvoorbeeld eenzaam voel, zegt ze me dat ik niet verdrietig moet zijn en dat ik trots op mezelf kan zijn, omdat ik één van de weinige uit de familie ben die in Europa studeert.”*⁵⁰ Van de mannen vertelt alleen Khouzaima werkelijk alles aan zijn familie en vrienden. *“De relatie met mijn familie en vrienden is geniaal. Ik heb het met mijn vrienden en familie over de activiteiten die ik heb ondernomen, mijn onderzoek, problemen, de nieuwe mensen die ik heb ontmoet, maar ook over kleine onzinnige zaken, zoals dingen die ik heb meegemaakt tijdens het uitgaan.”*⁵¹ De binding die Khouzaima en mijn andere informanten met het herkomstland hebben is sterk doordat mijn informanten, zoals eerder beschreven, nog dagelijks in contact staan met hun familie en vrienden in het herkomstland via telefoon, skype en e-mail. Een andere reden voor de sterke binding is dat de studentmigranten nog regelmatig terug vliegen naar het herkomstland.

4.5 Retourtje

De studentmigranten willen hun herkomstland niet uit hun hart verbannen en willen de herinnering behouden door zich bezig te blijven houden met het herkomstland. Dit doen zij onder andere door hun herkomstland te blijven bezoeken (Espiritu, 2003). Het fysieke contact met familie en vrienden is erg belangrijk voor het in stand houden van de sociale relaties (Espiritu, 2003).

De studentmigranten die een beurs ontvangen kunnen iedere zomer naar huis. Bij de beurs zit namelijk een retourticket inbegrepen. Daarnaast sparen veel studenten ook om nog een extra keer naar huis te kunnen gaan om zo hun familie en vrienden weer even te kunnen zien. Om vaker naar hun herkomstland te kunnen gaan, leggen ze iedere maand een deel van hun beurs opzij, zodat ze uiteindelijk een retourticket kunnen betalen. Veel van mijn informanten geven aan dat wanneer zij niet één of twee keer per jaar naar huis kunnen gaan, zij het niet vol zouden houden in Madrid.

Khouzaima en Abdou hebben tijdens hun verblijf familieleden verloren. Toen kwam het gespaarde geld goed van pas en konden zij direct naar hun herkomstland toe om de begrafenis van hun overleden familielid bij te wonen. Khouzaima gaat net als Loulaba wel wat vaker dan mijn andere informanten naar huis. Er vliegt namelijk een goedkope

---

⁵⁰ Informeel gesprek Rosetta 20 maart 2011

⁵¹ Informeel gesprek Khouzaima 28 maart 2011

*vliegmaatschappij van Madrid naar Tetouan, de stad waar hun familie woonachtig is. Zij hoeven hierdoor minder geld opzij te leggen dan mijn andere informanten. Tijdens mijn verblijf in Madrid is Loulaba ook een week naar Tetouan geweest. Zij is toen op bezoek geweest bij haar familie en heeft met haar vrienden en familie genoten van haar vrije tijd. Zij gaf aan dat deze korte bezoeken aan haar herkomstland ervoor zorgen dat zij het langer in Madrid volhoudt en het ook leuker vindt om in Madrid te wonen. Zij kan er meer van genieten dan wanneer zij haar familie en vrienden maanden niet kon zien.*⁵² Er wordt gesteld dat door het korte verblijf in het herkomstland de assimilatie in het bestemmingsland kan worden belemmerd (Snel, 2004). Als gevolg van de korte terugkeer naar het herkomstland wordt de binding met het herkomstland nog sterker in stand gehouden (Espiritu, 2003). Mijn informanten zien door de korte terugkeer weer wat zij zo misten in het bestemmingsland en gaan er daardoor nog meer naar verlangen om terug te keren naar het herkomstland, wat wederom insluiting in Madrid tegenwerkt.

4.6 Remittances

Mijn informanten behouden tevens contact met het herkomstland door *remittances* te verzenden. *Remittances* worden in verschillende onderzoeken anders beschreven (Lozano, 1993; Espiritu, 2003). In dit onderzoek zijn *remittances* overbrengingen van geld of goederen van de bestemmingsplaats naar het herkomstland. Elementen in de sociale context bepalen wie wel of niet *remittances* verzenden. De *remittances* worden vaak naar directe familie en vrienden verstuurd (Zárate-Hoyos, 2007:11). Vaak is het zo dat hoe langer een migrant weg is hoe hoger de mate van *remittances* zijn (Lozano, 1993). Het blijkt dat gezinshoofden eerder *remittances* verzenden dan kinderen, omdat zij vaak financieel verantwoordelijk zijn voor hun gezin (Lozano, 1993). Daarnaast blijkt uit onderzoek dat vrouwen sneller *remittances* verzenden dan mannen (Lozano, 1993:19-20). Toch hangt het af van onder andere de economische omstandigheden, het politieke klimaat en het inkomen of er überhaupt *remittances* verzonden worden (Zárate-Hoyos, 2007).

Uit gesprekken met mijn informanten kwam naar voren dat veel van hen wanneer dat mogelijk is geld of cadeaus naar hun familie sturen, maar echt nodig hebben hun middenklassenfamilies in het herkomstland het niet. De mannelijke en vrouwelijke

---

⁵² Informeel gesprek Loulaba 17 april 2011

informanten versturen, wanneer het kan, even snel *remittances*. Op dit moment is het voor mijn informanten echter niet mogelijk om *remittances* te verzenden. Hier zijn twee redenen voor. Ten eerste zorgen de politieke problemen in delen van het Afrikaanse continent ervoor dat geld, cadeaus en kaarten vaak niet op de plek van bestemming aankomen. Ten tweede kost het sturen van cadeaus nu veel meer geld dan voordat de politieke problemen in veel Afrikaanse landen zo groot waren als nu. Mijn informanten willen daarom liever wachten met het versturen van *remittances*. Zodra het op het Afrikaanse continent weer beter gaat, willen mijn informanten wel weer meer geld en cadeaus op gaan sturen. Wel geven ze nu kleine cadeaus mee aan vrienden die terug gaan naar hun herkomstland of nemen ze zelf cadeaus mee wanneer ze terug gaan naar hun herkomstland. Zo weten zij zeker dat het aankomt.

Toen ik Abdou vroeg of hij voor de problemen in het herkomstland wel eens iets naar mensen in zijn herkomstland stuurde reageerde hij met het volgende antwoord: *“Iedere maand stuurt mijn werkgever mij wat geld. Voorheen (red. voor de huidige problemen in het Afrikaanse continent) stuurde ik mijn familie wat van dit geld op. Nu geef ik soms een vriend die terug gaat naar Senegal een cadeau mee voor mijn familie of vrienden. Laatst was een vriend van mij bijvoorbeeld geslaagd voor een training in León. Toen hij terug ging naar Senegal heb ik hem een mobiele telefoon voor mijn nichtje meegegeven en een Dvd over Don Quijote de La Mancha voor een collega die ook graag Spaans wil leren.”*⁵³ Felicien beantwoordde dezelfde vraag als Abdou met het volgende antwoord: *“Ik heb laatst wel een cadeau meegegeven voor de verjaardag van mijn moeder. Maar ik stuurde ook toen de economisch en politieke problemen nog niet zo hoog opgelaaid waren als nu, niet vaak geld of cadeaus op. Ik ben een student en ik heb nu geen baan. Ik ben hier vooral om te studeren en niet om geld te verdienen. Ik wil wel een bijbaan maar het is op dit moment moeilijk om een baan te vinden. Wanneer ik werk zal ik vaker geld en cadeaus naar mijn familie en vrienden sturen.”*⁵⁴ Beide informanten laten zien dat het sturen van *remittances* wel gebeurde voor de politieke en economische problemen in het Afrikaanse continent, maar niet op regelmatige basis.

Van hun vrienden en familie krijgen mijn informanten, zelden iets toegestuurd. De studentmigranten willen dit ook niet omdat ze vinden dat zij degenen zijn die zijn vertrokken en dat zij dus ook de personen moeten zijn die vervolgens geld en cadeaus sturen.

Zoals de bovenstaande paragrafen laten zien is de binding met het herkomstland nog altijd

---

⁵³ Interview Abdou 25 april 2011

⁵⁴ Interview Felicien 19 april 2011

sterker dan de binding met Madrid. Het land van herkomst wordt nog steeds als thuis gezien. De studentmigranten zien de plaats waar ze nu wonen als iets tijdelijks, als een tussenfase. Dit komt onder andere door de mate van uitsluiting die mijn informanten ervaren. Naast de inwoners van het bestemmingsland, spelen mijn informanten zelf ook een belangrijke rol in de mate waarin zij uitsluiting ervaren. Het terug trekken in hun eigen sociale netwerk, het contact dat mijn informanten nog iedere dag hebben met het herkomstland en de jaarlijkse bezoeken aan het herkomstland zorgen ervoor dat het moeilijker is voor mijn informanten om zich ingesloten te voelen in de samenleving van Madrid. Khouzaima laat zien dat wanneer de studentmigranten zich openstellen voor de Madrilenen zij een meer ingesloten leven zouden kunnen leiden in Madrid. Doordat het merendeel van mijn informanten zich in Madrid niet thuis voelt ontstond bij mij nieuwsgierigheid naar hun huidige toekomstplannen.

4.7 Een zonnige toekomst

Kone is een 25 jarige masterstudent 'International Relations' uit Senegal. Zeven dagen per week is hij met deze studie bezig. Niet alleen omdat zijn master heel erg intensief is, maar ook omdat hij het leuk en interessant vindt. Net als mijn andere informanten is hij enorm gedreven in het behalen van goede diploma's om zo een betere toekomst op te bouwen. Het maakt hem niet uit dat hij nu maar weinig geld heeft. Hij is hier nu om zichzelf een goede toekomst te geven niet om geld te verdienen. In de toekomst wil hij met zijn diploma's terug naar Senegal om daar te gaan werken. Naast zijn reguliere baan wil hij ook les gaan geven aan jongeren in Senegal. In Spanje is het volgens hem moeilijker om een goede baan te vinden, omdat hij geen Spanjaard is. Daarnaast werkt de economische crisis volgens hem ook niet mee aan het makkelijk vinden van een baan in Madrid.⁵⁵

Ik heb hier beschreven wat Kone in de toekomst van plan is te gaan doen. Ook mijn andere informanten hebben hun toekomstplannen aan mij verteld. In de toekomst hopen al mijn informanten een goede baan te kunnen vinden door de opleiding die zij nu in Spanje aan het volgen zijn. Felicien zegt hierover stellig: *"Ik zie een briljante toekomst voor me. Na mijn studie vind ik een goede baan die ervoor zorgt dat ik mijn vrouw en kinderen kan onderhouden."*⁵⁶ Een belangrijk punt om aan te halen is dat op één na, al de studentmigranten direct terug willen naar het herkomstland zodra de studie is afgerond. De ervaren uitsluiting,

---

⁵⁵ Interview Kone 18 april 2011

⁵⁶ Informeel gesprek Felicien 6 april 2011

het gemis van dierbaren in het herkomstland en de economische crisis die er op dit moment is, zorgen ervoor dat mijn informanten hun toekomst niet in Europa zien. Er is een onvervulde wens of verwachting om terug te keren naar het land van herkomst. Dit wordt ook wel het *myth of return* concept genoemd (Leavey, 2004:765). De studentmigranten praten erover om naar het herkomstland terug te keren en zien zichzelf niet voor altijd in Europa wonen. Deze mythe zorgt ervoor dat de banden met het herkomstland in stand worden gehouden (Leavey, 2004). Assimilatie in het bestemmingland wordt hierdoor tegengewerkt (Scheffer, 2007). Naroua zegt het volgende als ik hem vraag waar hij zijn toekomst ziet. *“Ik zie mij in de toekomst niet leven in Madrid. Na mijn studie wil ik terug naar mijn herkomstland en daar een baan zoeken. Op dit moment is het moeilijk om een baan te vinden in Europa, veel mensen hebben hier op dit moment ook geen baan.”*⁵⁷ Wederom is Khouzaima de uitzondering op de regel. Hij wil na het behalen van zijn diploma verder onderzoek gaan doen in Duitsland. Wanneer er wordt gekeken naar mijn vorige hoofdstukken is het naar mijn idee vanzelfsprekend dat Khouzaima wel in Europa wil blijven wonen. Hij voelt zich onderdeel van de Europese samenleving en heeft een prettig leven, daarom ziet hij waarschijnlijk geen reden om terug te gaan naar zijn herkomstland.

Opmerkelijk is dat veel van mijn informanten net als Kone les willen gaan geven in hun herkomstland. Zij willen hun opgedane kennis overdragen aan de jongeren en daarmee onderdeel zijn van de vooruitgang van het Afrikaanse continent. *“Als ik terug ga naar mijn herkomstland kan ik weer verder gaan werken bij mijn oude baan en ondertussen zoeken naar een andere baan op een universiteit. Naast mijn reguliere baan wil ik ook les gaan geven aan jongeren. Ik wil dat wat ik op ‘Complutense Madrid’ geleerd heb doorgeven en zo werken aan de opbouw van een goede toekomst voor Senegal.”*⁵⁸ Het fenomeen waarin transnationale migranten hun kennis willen overdragen aan mensen in het herkomstland kan als *brain circulation* worden betiteld. *Brain circulation* is een nieuw concept waarbij transnationale groepen hun kennis die zij op hebben gedaan in het bestemmingsland delen met mensen in hun herkomstland (Patterson, 2007). Het is belangrijk dat gediplomeerde studenten als Kone en Abdou hun kennis doorgeven via het lesgeven van jonge Afrikanen in hun herkomstland. Op deze manier kan de verkregen kennis, onderontwikkelde Afrikaanse landen helpen herontwikkelen op economische, technisch en sociaal gebied (Patterson, 2007). Het kennisgat tussen Europa en Afrika wordt zo verkleind en dit zorgt er voor dat er meer gediplomeerde

---

⁵⁷ Informeel gesprek Narou 8 april 2011

⁵⁸ Informeel gesprek Abdou 12 april 2011

Afrikanen op het Afrikaanse continent blijven wonen. Dit is belangrijk omdat er tussen 1960 en 1975, 27.000 gediplomeerde Afrikanen naar het Westen zijn gemigreerd (IOM, 2005). En tussen 1985 en 1990 waren dit er ruim 60.000 (IOM, 2005). Onder deze gediplomeerden zijn onder andere dokters, ingenieurs en professoren. Dit fenomeen wordt ook wel *brain drain* genoemd. *Brain drain* is de ontwikkeling waarbij hooggeschoolde mensen hun herkomstland verlaten om ergens anders te gaan werken (Patterson, 2007). Het gaat hierbij niet alleen om mensen die in het herkomstland hebben gestudeerd en vervolgens vertrekken, maar ook om mensen die in andere landen studeren en daar vervolgens gaan werken. Op deze manier vertrekken er steeds meer mensen uit verschillende Afrikaanse landen en wordt het voor deze landen nog moeilijker om zich te ontwikkelen. Wanneer dit zo door zou gaan, blijven er op het gehele Afrikaanse continent, op een bevolking van 600 miljoen mensen, slechts 20.000 wetenschappers over. Voor economische vooruitgang heeft het Afrikaanse continent zeker 1 miljoen wetenschappers en ingenieurs nodig (IOM, 2005).

Uit deze laatste paragraaf wordt duidelijk dat de studentmigranten door het gemis van een gevoel van *belonging* in het bestemmingsland willen terug keren naar het herkomstland. Op het moment dat de studentmigranten hun diploma hebben behaald en terug keren naar het herkomstland zullen zij een positieve bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van hun herkomstland door les te gaan geven aan jongeren. Als resultaat daarvan zullen niet alleen de levens van de studentmigranten veranderen door hun studie in Madrid, maar ook de levens van velen anderen in hun herkomstland.

Conclusie

Aan de hand van mijn onderzoek kan geconcludeerd worden dat door middel van de opleidingen die mijn informanten in Madrid volgen, zij al een deel van hun doelstelling verwezenlijken. De primaire doelstelling van mijn informanten is namelijk om in Madrid een westers diploma te behalen om zo in de toekomst een goede baan te verkrijgen in het Afrikaanse continent of Europa. Op deze manier hopen zij in de toekomst genoeg geld te kunnen verdienen om hun toekomstige gezin te kunnen onderhouden. Echter, de ervaren uitsluiting in Madrid, hadden de studentmigranten niet verwacht. Dit heeft tot gevolg dat het merendeel van de studentmigranten in de toekomst, na het behalen van hun diploma, graag terug willen keren naar hun herkomstland.

Tijdens het uitwerken van mijn onderzoek ben ik er achtergekomen dat verbeelding, verwachtingen en het sociale netwerk van de studentmigranten allemaal aspecten zijn die betrekking hebben tot het discours van uitsluiting. In de herkomstlanden van mijn informanten zijn er weinig mogelijkheden voor de studentmigranten om vooruit te komen. De technische en economische ontwikkelingen liggen ver achter op Europa wat het moeilijk maakt voor mijn informanten om in hun herkomstland hoger op de welvaarts ladder te komen. De daarbij komende politieke problemen en ondermaatse scholing in het herkomstland zorgde ervoor dat mijn informanten werden gestimuleerd in het idee om te migreren naar Europa voor een studie.

Bij het besluit om te migreren naar Madrid is een zekere mate van verbeelding van Europa komen kijken. Deze verbeelding werd beïnvloed door de communicatiestromen van massamedia en vrienden en familie in Europa. Vrienden en familie in Europa leverden via moderne communicatiekanalen, zoals skype en e-mail informatie over Europa. Door de vele verschillende, voornamelijk positieve, informatiestromen over Europa die het Afrikaanse continent in kwamen, kregen de studentmigranten het idee dat in Europa al hun dromen werkelijkheid zouden kunnen worden. Zij gingen er door deze verkregen informatie vanuit dat zij een goede toekomst tegemoet konden zien door middel van het behalen van een westers diploma in Madrid. Daarnaast gingen zij er vanuit dat zij gemakkelijk in de Spaanse gemeenschap opgenomen zouden worden en mettertijd hun plek zouden vinden in Madrid. Dit bleek uiteindelijk echter niet het geval te zijn.

De studentmigranten ervaren veel uitsluiting in Madrid. Zij ervaren deze uitsluiting

onder andere dagelijks op straat, in de metro en in de supermarkt. Door de verschillende aanvaringen die de studentmigranten hebben meegemaakt met Madrilenen, hebben zij constant het gevoel dat zij niet welkom zijn in Spanje en volgens veel Madrilenen terug moeten naar hun herkomstland. Deze gemoedstoestand zorgt ervoor dat mijn informanten zich verre van thuis voelen in Madrid.

De politiek en de burgers in het bestemmingsland sluiten de studentmigranten uit, omdat zij zich bedreigd voelen en hun eigen bevoorrechte plek in de samenleving niet willen verliezen. Toch ben ik er tijdens mijn onderzoek achter gekomen dat het bestemmingsland niet de enige factor is die het discours van uitsluiting in stand houdt. Naast het bestemmingsland hebben de studentmigranten zelf ook invloed op de mate waarin zij uitsluiting ervaren. De studentmigranten onderhouden namelijk sterke banden met hun herkomstland. Een reden hiervoor is dat mijn informanten hun familie en vrienden in het herkomstland missen. Zij proberen dit gemis op te vangen door veel contact met hun thuisland te onderhouden. Iedere dag hebben mijn informanten via verschillende mediakanalen contact met hun familie en vrienden. Op deze manier proberen zij mee te kijken en te leven met de achtergelaten geliefde vrienden en familie in hun herkomstland. Tevens wordt er ook door het sturen van *remittances* en geregelde bezoeken aan het herkomstland een sterke band onderhouden met het herkomstland. Dit zorgt ervoor dat de studentmigranten zich toch nog een groot onderdeel voelen van het leven van de mensen in hun herkomstland.

Een andere manier waarop de migranten om gaan met het gemis, is door in het bestemmingsland veel contacten te onderhouden met mensen binnen het sociale netwerk. Het sociale netwerk van de studentmigranten bestaat voornamelijk uit andere Afrikaanse studenten. Samen vormen zij een imaginaire familie. In deze familie vinden mijn informanten steun en gezelschap

Tegenover de positieve aspecten van het sociale netwerk van de studentmigranten in het bestemmingsland en het in stand houden van het sociale netwerk in het herkomstland staat een negatieve consequentie. Waar in de theorie de oorzaak van het proces van uitsluiting voornamelijk bij het bestemmingsland wordt gelegd (Wimmer, 2002; Tully in Hedetoft & Hjort, 2002; Eriksen, 2002) blijkt in de praktijk dat de mensen die zelf uitgesloten worden ook een belangrijke rol spelen. Juist doordat mijn informanten zich terugtrekken in hun eigen etnische groep en constant teruggrijpen op contacten in het herkomstland, houden zij de uitsluiting in stand en stimuleren zij deze. Mijn informanten hebben weinig contact met mensen buiten hun bestaande netwerk waardoor de integratie in Madrid tegen wordt gewerkt. Hierdoor wordt het proces van *othering* in de hand gewerkt. Er zijn twee kampen ontstaan,

één van ‘wij’ en één van ‘zij’. In deze twee kampen wordt er negatief gedacht over de Ander. Helaas is de studentmigrant hier het meeste de dupe van. In Spanje zijn zij immers een etnische minderheid en hun leven in Europa wordt door de constante uitsluiting op een negatieve wijze beïnvloed.

Mijn informant Khouzaima heeft laten zien dat wanneer de studentmigranten zich mengen tussen de Madrilenen en andere nationaliteiten, zij minder uitsluiting zouden kunnen ervaren. Khouzaima heeft sterke vriendschappen opgebouwd met verschillende Spanjaarden en bevindt zich dagelijks in uitgaansgelegenheden met Madrileense kennissen. Hij ervaart het leven in Madrid hierdoor heel anders dan mijn andere informanten en is van plan nog lang in Europa te blijven wonen. Daarentegen willen mijn andere informanten zodra zij hun westerse diploma bemachtigd hebben direct terug naar hun herkomstland. Zij zien door de uitsluiting, het gemis van hun dierbaren in het herkomstland en de economische crisis hun toekomst niet in Europa. Veel van mijn informanten willen wanneer zij gemigreerd zijn naast hun reguliere baan les gaan geven op scholen. Zij willen de kennis die zij hebben vergaard tijdens hun studie in Madrid doorgeven aan jonge Afrikaanse studenten in hun herkomstland. Hiermee hopen zij op den duur jongeren in hun herkomstland meer groeimogelijkheden te geven dan zij zelf hadden.

Met mijn onderzoek heb ik mij op een specifieke onderzoeksgroep gericht: de Afrikaanse student in Europa. Er zijn tot op heden nog niet veel onderzoeken over deze onderzoeksgroep geweest binnen de culturele antropologie. Daarom hoop ik met mijn onderzoek een bijdrage te kunnen leveren aan de informatie die er tot nu toe over de Afrikaanse studenten beschikbaar is. Daarmee wil ik proberen te bewerkstelligen dat er meer begrip en waardering ontstaat voor de studentmigrant. Problemen met uitsluiting zouden op deze manier wellicht verminderd kunnen worden. Wel zou ik willen aanbevelen dat er nog meer onderzoek naar deze onderzoeksgroep gedaan wordt, want op dit moment is er nog niet veel informatie over deze groep mensen voorhanden. Uit mijn gesprekken met de studentmigranten bleek dat hun leven in het herkomstland niet slecht was. Het zou interessant zijn om meer onderzoek te doen naar Afrikaanse studenten in hun herkomstland voordat zij migreerden. Er zou zo meer achtergrondinformatie over de studentmigrant kunnen worden vergaard en verder op het leven voor de migratie in kunnen worden gegaan. Dit zou resulteren in een meer verdiepende weergave van de studentmigranten hun beeldvorming, verwachtingen en redenen om te migreren naar Europa. Het beeld dat van deze onderzoeksgroep bestaat zou zo nog duidelijker in kaart kunnen worden gebracht en mensen zouden zich zo beter in hen kunnen verplaatsen.

Ondanks dat de literatuur (Pedersen, 1991; Pruitt, 1978) vaak doet voorkomen dat alle studentmigranten hetzelfde zijn, is mijn informant Khouzaima een voorbeeld van iemand die deze literatuur tegenspreekt. In tegenstelling tot mijn andere informanten, laat Khouzaima zien dat het wel mogelijk is om volledig opgenomen te worden in de Europese maatschappij. Tot slot zou er daarom meer in de diepte gekeken kunnen worden naar Afrikaanse studenten, zodat toekomstige problemen met uitsluiting van migranten tegen worden gegaan.

Literatuur

Adelegan, F.O., Parks, D.J.

1985 'Problems of transition for African students in an American university.' *Journal of College Student Personnel*, 26:504-508.

Altbach, P.G.

2004 'Globalisation and the university: myths and realities in an unequal world.' *Tertiary Education and Management*, 10:3-25.

Altbach, P.G., Teichler, U.

2001 'Internationalization and exchanges in a globalized university.' *Journal of Studies in International Education*, 5(1)5-25.

Anderson, B.

1983 *Imagined communities reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso.

Andrijasevic, R.

2004 'Trafficking in women and the politics of mobility in Europe.' *Proefschrift*, Utrecht: Universiteit Utrecht.

Anumonye, A.

1970 *African students in alien cultures*. London: Black Academy Press.

Appadurai, A.

2008 'Disjuncture and difference in the global cultural economy.' in: J.X. Inda & R. Rosaldo (eds.). *The anthropology of globalization*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing: 47-65.

Barth, F.

1969 *Ethnic groups and boundaries: the social organization of culture difference*. Brown: The University of Michigan.

Bauman, Z.

1998 *Globalization; The human consequences*. Cambridge: Polity Press.

Carling, J.

2002 'Migration in the age of involuntary immobility.' *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28:5-42.

Cummings, S.

1980 'White ethnics, racial prejudice, and labor market segmentation.' *American Sociology Review*, 85:938-950.

Eisenlohr, P.

2006 *Little India: diaspora, time, and ethnolinguistic belonging in Hindu Mauritius*. Berkeley: University of California Press.

Eriksen, T.

2002 *Ethnicity and nationalism*. Londen: Pluto Press.

Espiritu, Y.L.

2003 *Home bound: Filipino American lives across cultures, communities and countries*. Berkeley: University of California Press.

- Gellner, E.
2007 *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Ghorashi, H.
2003 *Ways to survive, battles to win*. New York: Nova Science Publishers.
- Gordijn, A.
2007 'Integratie in Nederland, terug naar de kern: hoe de Nederlandse 'cultuur' het integratieproces van Marokkaanse Nederlanders beïnvloedt.' *Ongepubliceerde masterthesis*, Culturele Antropologie, Universiteit Utrecht.
- Haas, H.
2007 'The impact of international migration on social and economic development in Moroccan sending regions: a review of the empirical literature.' *International Migration Institute*.
2008 'The complex role of migration in shifting rural livelihoods: a Moroccan case study.' in: T. van Naerssen (ed.). *Global Migration and Development*. New York: Routledge: 21-42.
- Hannerz, U.
2002 'Where we are and who we want to be.' in: U. Hedetoft & M. Hjort (eds.). *The postnational self: belonging and identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press: 217-232.
- Harvey, D.
1989 *The condition of postmodernity: an enquiry into the origins of cultural change*. Cambridge: Blackwell.
- Hedetoft, U., Hjort, M.
2002 *The postnational self: belonging and identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Inda, J. X., Rosaldo, R.
2008 *The anthropology of globalization: a reader* (second edition). Malden: Blackwell.
- IOM
2005 'The millenium development goals and migration.' *Internationale Organisatie voor Migratie*, 14-20.
2008 'Irregular migration from West Africa to the Maghreb and the European Union: an overview of recent trends.' *Internationale Organisatie voor Migratie*, 2:21-42.
- Leavey, G., Sembhi, S., Livingston, G.
2004 'Older Irish migrants living in London: identity, loss and return.' *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(4)763-779.
- Levitt, P.
2001 *The transnational villagers*. Berkeley: University of California Press.
- Lozano, A.
1993 *Bringing it back home: remittances to Mexico from migrant workers in the United States*. San Diego: Center for U.S-Mexican Studies.
- Maundeni, T.
1999 'African females and adjustment to studying abroad.' *Gender and Education*, 11:27-42.
- Patterson, R.
2007 *African brain circulation: beyond the drain-gain debate*. Leiden: Brill Academic Publishers.

- Pedersen, P.B.
1991 'Counselling international students.' *The Counselling Psychologist*, 19:10-58.
- Persaud, A.
2001 'The knowledge gap.' *Foreign Affairs*, 80:107-118.
- Pescosolido, B.A., Martin, J.K., Lang, A., Olafsdottir, S.
2008 'Rethinking theoretical approaches to stigma: a framework integrating normative influences on stigma.' *Social Science & Medicine*, 67(3):431-440.
- Pruitt, F.J.
1978 'The adaptation of foreign students on American campuses.' *Journal of the National Association of Women Deans, Administrators and Counsellors*, 41:144-147.
- Rapport, N., Dawson, A.
1998 *Migrants of identity: perceptions of home in a world of movement*. Oxford: Berg Publishers.
- Reher, D., Requena, M.
2009 'The national immigrant survey of Spain. A new data source for migration studies in Europe.' *Demographic Research*, 22(12):253-278.
- Scheffer, P.
2007 *Het land van aankomst*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Sen, A.
2006 *Identity and violence: the illusion of destiny*. New York: Norton.
- Snel, G.F.
2004 'Voorbij landsgrenzen. Transnationale betrokkenheid als belemmering voor integratie?' *Sociologische Gids*, 51:75-100.
- Soede, A.
2006 'Naar een nieuwe armoedegrens? Basisbestedingen als maatstaf voor een tekortschietend inkomen.' *Sociaal en Cultureel Planbureau*, 16-31.
- Tully, J.
1999 'Reimagining belonging in circumstances of cultural diversity: a citizen approach' in: U. Hedetoft & M. Hjort (eds.). *The postnational self: belonging and identity*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 152-175.
- Urry, J.
1990 *The tourist gaze*. London: Sage Publications.
- Verkuyten, M.
1998 'Perceived discrimination and self-esteem among ethnic minority.' *The Journal of Social Psychology*, 138(4):479-493.
2002 *Etnische identiteit: theoretische en empirische benaderingen*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Wimmer, A.
2002 *Nationalist exclusion and ethnic conflict: shadows of modernity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zárate-Hoyos, G.
2007 *New perspectives on remittances from Mexicans and Central Americans in the United States*. Kassel: Kassel University Press.

Websites.

El Pais

2011 ‘China se compromete a comprar 6.000 millones de deuda española.’ *El vicepresidente ministro Li Keqiang da un espaldarazo a las finanzas de España durante su visita a La Moncloa y asegura que su país seguirá apostará por ellas ‘a corto y largo plazo.’*

http://www.elpais.com/articulo/espana/China/compromete/comprar/6000/millones/deuda/espanola/elp/epuesp/20110106elpunac_4/Tes geraadpleegd op 15-04-2011

Immigration Legal Services

<http://www.spain-visas.com/Visas-Endorsements-pag1.htm> geraadpleegd op 05-04-2011.

NRC Handelsblad

2007 ‘Nabestaanden Madrid teleurgesteld.’

http://vorige.nrc.nl/buitenland/article1852278.ece/Nabestaanden_Madrid_teleurgesteld?service=Print geraadpleegd op 04-03-2011

Science Guide

2007 ‘Torenhoge collegegelden voor studenten van buiten Europa.’

<http://www.scienceguide.nl/200708/torenhoge-collegegelden-voor-studenten-van-buiten-europa.aspx> geraadpleegd op 10-06-2011

The World Bank.

2011 ‘Reproductive health at a glance: Mauritanië.’

<http://siteresources.worldbank.org/INTPRH/Resources/3763741282255445143/Mauritania52411web.pdf> geraadpleegd op 12-07-2011.

United Nations Development Programme.

2011 <http://www.beta.undp.org/undp/en/home.html> geraadpleegd op 04-6-2011